

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №3 (67)
(сакавік)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё сакавіка	c. 2
«ПАЭЗІЯ»: юбілейная чытанка Алена МІНКІНА.....	c. 3
«СЛЭМ»: пераможныя жаночыя вобразы.....	c. 4-5
«ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА»: Лідзія САВІК пра нацыянальную ідэю у беларускай літаратуре	c. 6
«ПАЭЗІЯ»: новыя вершы Славаміра АДАМОВІЧА	c. 7
«ЧЫТАЛЬНЯ»: «У свяліцы князя Ізяслава» Генрыха ДАЛІДОВІЧА	c. 8-9
«ПАМЯЦЬ»: згадкі Уладзіміра СІЧЫКАВА і Галіны КАРЖАНЕЎСКАЙ пра беларускіх літаратаў	c. 10
«ФОРУМ»: 70-годдзе Івана Арабейкі і абрэзкі Лідзія Арабей	c. 11
«ПЕРАКЛАД»: апавяданне пра гобліна Чарлза ДЫКЕНСА	c. 12-13
«КРЫТЫКА»: агліяд новага часопіса «Дзеяслоў»	c. 14
«EXLIBRIS»: хваласпесы-экспромты Сяргея ПАНІЗЬНІКА	c. 15
«СВЕТ»: літнавіны замежжа	c. 16

ДЫСКУРС

АРХЕТЬПЫ. СВЯТАСЦЬ БЕЛАРУСАЎ СЁННЯ

Алесь МІКУС, [naviny.by](#)

Цягам мінулага года
даводзілася памногу бываць
і ў Вільні, і ў Маскве.
І заўважылася рэзкая
перамена ва ўласным настроем.

Апынаешся ў зусім іншым прасторавым асяроддзі — і тва думкі раптам шыхтуюцца, святле настрой, праясняюцца намеры. Апроч іншага, гэта дазваляе зірнуць іншымі вачымна на тое, адкуль прыхехаў... Гледзячы знутры Беларусі, гэтак не праясняеца.

Такім чынам, які мы? Ашалелья, вывернутыя, перабольшаныя, выкрыўленыя?

Ашалелья

Вось насуперак афіцыйнаму дыскурсу пра «набівшую оскоміну» памяркоўнасць кампанія «Будзьма беларусам!» праціпаставіла слоган пра шалёны народ. Цікава, што ў Летуве з пачыну пром'ер-міністра Кубілюса пэўны час таму з'явіўся слоган пра «мужны народ». Па-літоўску — drąsi tauta, ад drąsus — «мужны, смелы». Літаральна гэта значыць: «які прадзіраецца». І гэта адпавядае памкненням цяперашняй Летувы — прадзерціся ў свет, з якога, на іх думку, іх вынілі. Вось, Летуву прадзіраеца, а Беларусь — шалее.

З іроніяй было гэта выбрана або з чыстымі сэрцамі? Шал — гэта такі стан, які нікуды не накіраваны. Гэта як ваўчок, які круціцца на адным месцы. Шал дзірэ знутры, але нікуды не прыводзіць, нікуды не вядзе і нічога не хоча. Летуву цярэбіць («дзяярэ») сабедарогу, а Беларусі — дзяярэ нутро. Хтосьці робіць, а з кімсъці робяць.

Летува робіць, а з Беларусью нешта творыцца. Беларусь шалее. Беларусь шалёна. «Шалёны народ — беларускі народ»... Шал — гэта калі не ведаеш, што рабіць, а нечага хочацца. Або нечага нельга, не дазваляюць, забаронена. Тады шал, тады ашалелья. І збольшага тamu быскрыўдныя.

Вывернутыя

Беларусь называюць апошняй дыктатурай Еўропы. Або нават чорнай дзіркай Еўропы. Апошняй дыктатура пасярэдзіне Еўропы, у самым сэрцы Еўропы. Беларусь проціпастаўленая Еўропе. А чаму?

Вось калі ўзыць меж ад дуды. Калі робяць дуду і ўжо маюць казячую скuru, злупленую з казы «панчохай» (без разрезу), дык гэты скуранны меж выварочаюць, каб поўсць аказалася ўнутры. А звонку каб скura была тым бокам, які ў жывой казы «глядзеў» на ўсе вантробы. Дык вось, Еўропа — як жывая каза з поўсюду навонкі. Гэта поўсць (мноства валасінак) — яе культура. Мноства ўсяго, разнастайнасць, багацце субкультуры, выбар. Гэтыя валасінкі «культуры» дзесяць вытыркаюць, дзесяць зваляныя ў каўтун, дзесяць заляпяныя, дзесяць роўныя. Гэта культура, яна такая...

А якай Беларусь?

А Беларусь — вывернутая. Культура пахаваная, а звонку пазіраюць гладкія формы. Парарадак, аднастайнасць, адназначнасць. Нуль культуры. Голы парарадак. Голы шкілет, каркас. Голая ўлада, ні на што не абапертая. Тут не цэніцца рэчы культуры, іх прапускаюць праз сябе ў момант, праглынаюць і адразу ж вырыгваюць. У лепшым разе — наляпваюць нейкі цэтлічак, каб больш да яго не вярнуцца. Жывой культуры тут не прымоюць, бо баяцца яе непрадоказальнасці. Тым часам менавіта «жывая культура» — сіноним еўрапейскасці.

Перабольшаныя

З некаторага часу беларусы ўсе як адзін началі нагадваць таго, хто адзіны аддае тут загады. Гэта перайшло ў побыт, у дробязі. Найперш гэта заўважна ў тых, хто вытыркае публічна. Перабольшана гавораць пра сябе, ужываюць слова «я». Накшталт «спел

я ох..нно». Часам тое, пра што гаворка, яшчэ толькі ў задумах, плануеца, а ўжо воз ставіца паперад: гэта будзе выдатна, цудоўна, найлепей, нікто так яшчэ не рабіў, усе раты развязаць. Сябе перабольшаюць, пераацэніваюць, ставяць самі себе ацэнку. Гавораць пра сябе, а калі пра іншых — звычайна крытыкуюць ці ганяць (спачатку калегаў, потым канкурэнтаў, потым амерыканцаў і ўрэшце жыдоў).

Чаму? Ад нездадоленасці наяўным, ад свербу, ад імкнення кудысці. Пры чым тут галоўны камандзір? Варта ўзгадаць фразу «Беларусь для меня пройдзеный этап». Памкнуўся быў на Расію, толькі там загарадзілі дарогу. А калі б атрымалася — праз нейкі час пачулі б «и Россия для меня уже, знаете, пройдзеный этап». Чаму? Бо ў маленстве не было таго, хто б ставіў зверху планку. Звычайна, гэта бацька. Ён ставіць рамкі безупыннаму росту, вызначае кірункі і абмежаванні.

Выкрыўленыя

Тое, што робіцца ў Беларусі, нагадвае расліну, якая ўперлася ў нейкую столь. Яна расла, а потым верхалінкі ўперліся і, каб расці далей, мусілі іспі ўбок, выкрыў-

ляцца. Нейкія атожылкі, можа, пачынаюць расці ўніз — такое здараеніца, такое можна часам бачыць у нейкіх прыродных месцах. Гэта ў сферы творчасці, у сферы культуры. У сферы зносінаў, асабліва публічных.

Беларусы з розных сфер, што належыць да «надбудовы», ужо даўно дарастлі да нейкай столі і мелі б перайсці на нейкі новы, наступны этап свайго нармальнага развіцця (мастакі, пісьменнікі, музыкі, культуролагі, палітыкі, журналісты, тэатралы, мысляры, дзійніцесці таксама). А гэта — пераходу ўсё няма і няма.

Чаго менавіта няма? Уключэння ў асэнсаванне таго, што адбываецца навокал у свеце. Цяперашні свет складаны і шматтайны — цікавы, і асэнсоўваць гэта, шнур за шнуром, — таксама цікава, пагатоў быць у гэта адначасова і ўключаным. Замест гэтага сварацца (паглядзіце, як усе ўжо тут перасварыўшыся). Або лічаць зоркі ў небе (праектаў уладкавання свету развязлося!) ці каменьчыкі пад ногамі (гісторыя, этніка). Партыя хрысціяніяў, узбуялы этнографічны рух... Цяперашні беларус не глядзіць вочы ў вочы, ён глядзіць убок. Ці ўверх, ці долу. Або навату сваё нутро. То ж пра эмоцыі, пра мараль, пра ўласную думку.

Замест высноў

Дзіўна: усе гэтыя чатыры пункты як уліты адпавядаюць знакамітым тутэйшым архетыпам, што дайшлі да нас з глыбокай архаікі.

Шалёнія? Дык гэта пра ваякалакаў, людзей ваяўнічага шалу, экстазу. У Герадота ёсьць звесткі пра народ неўраў, што раз на год ператвараўся ў ваўкоў. Тыя неўры жылі дзесяц тут...

Вывернутыя? Гэта пра старажытных жрацоў-креваў-крывісаў, ад якіх, як лічаць, пайшла называ буйнога племя крывічоў. Маскоўскія навуковец Тапароў называў таому крывічоў «народам жрацоў». Тыя жрацы передавалі волю старых багоў не проста, а «крыва», іншасказальні.

Перабольшаныя? Гэта, відаць, пра роднансную «крывічам-жрацам» тэму святасці. Слова «святы» ў індаеўрапейцаў значыла «тое, што набухае, павялічваецца» (расліны — святыя, чалавек — святы, улада — святая). Што можа расці — тое і святое.

Вось такі нечаканы ўсплывае ракурс. З аднаго боку, ён можа асцюдзіць тых, хто абагаўляе нашу архаіку (бо паказвае, здаецца, яе сучасныя формы, якія надта спецыфічныя), а з іншага — неяк мо' залагодзіць тых, хто разгублена глядзіць на ўсе гэтыя дзіўнотвы ў цэнтры цывілізаціі Еўропы. У кожным разе вось такія, здаецца, мы сёння, а вось такая, што пэўна, наша найдайнейшай мінуўшчына.

НАВІНЫ

10 (2)

СУПОЛЬНАСЦЬ

ПАКАЛЕННЕ СВАБОДЫ

Што аб'ядноўвае, а што дзеліць палякай і беларусаў?
Адказаў на гэтае пытанне шукалі ўдзельнікі сцэнічных чытанняў дзеяўвораў у кавярні «Pod Blaszany Kurem».

Хоць у наш час джынсы — гэта ўжо звычайнасць, у савецкі час яны былі адзнакай заможнасці і сведчылі пра блізкія кантакты з заходам. Нашэнне нагавішаў з арыгінальнага матэрыялу (не мясцовых падробак) было своеасаблівым сімвалам. Яго харэктар на прыкладзе Беларусі на пачатку сакавіка прадставіла тэатральная суполка Melancholikot падчас сцэнічнага чытання п'есаў у кавярні «Pod Blaszany Kurem». Падзея стала часткай мерапрыемстваў, якія праходзілі ў межах Фестывала Беларускай Культуры, зладжаных студэнтамі Навуковага Кала Усходазнаўства УАМ.

Першым быў запрэзентаваны дзеяўвор «дджынс». Госцы маглі пабачыць п'есу, якая выяўляла рэчаіснасць маладога пакалення ў ізаливанай Беларусі. Дзяржава, у якой усё яшчэ захоўваеца кіраванне савецкага тыпу, розным чынам абмяжоўвае свабоды сваіх грамадзянаў. Джынсы для многіх становіцца сімвалам свабоды...

Апошнююю сцэну Melancholikot дапоўніў творам, выкананым на піяніна адной з акторак. Сцэнар п'есы быў напісаны ў 2007 годзе Міколам Халезіным, беларускім драматургам і журналістам. Ён вядомы таксама як адзін з заснавальнікаў Беларускага вольнага тэатра.

Віталь Воранаў — госьць вечарыны

У другой пастаноўцы Melancholikot прадстаўваў «Плошчу» Віталя Воранава.

Пасля заканчэння інсценізацыі абылася сустэречка з аўтарам, які распавёў пра сітуацыю ў Беларусі і прадстаўваў беларускія кніжкі, што выйшли ў Польшчы дзякуючы грамадскай падтрымцы і выдавецтву «Белы Крумкач».

«Падобныя мерапрыемствы, якія закранаюць праблематыку Беларусі, маюць велізарнае значэнне, — адзначыў пасля чытання сайта www.mtproznam.pl. — Для беларусаў, асабліва для тых, якія з'яўляюцца ізгоймі ў сваёй уласнай краіне, гэта магчымасць самарэалізацыі і прадзэнтациі праблемаў краіны, убачаных сваімі вачыма. Для нас, палякай, гэта нагода пазнаёміцца з краінай, якой не ведаем, хоць жывем з ёй амаль што «праз сцяну».

Рафал Віхневіч

СТАГОДЗЕ ПАЛЕСКАГА ЛЕТАПІСЦА

Сто гадоў таму — 13 сакавіка 1912 года — у Місяцічах, што пад Пінскам, у шляхецкай сям'і нарадзіўся Федар Шаламіцкі, які пад псеўданімам Федар Одрач стаў украінскамоўным пісьменнікам, аўтарам шматлікіх аповесцяў, нарысаў і кніг успамінаў.

Удзельнік украінскага нацыянальна-вызвольнага руху, выпускнік Віленскага ўніверсітэта, ён настаўнічай на Піншчыне. Пасля арышту і дэпартациі Саветамі сям'і нявесты Федар Одрач праз Карпаты ўцёк з СССР — і

стаў непрымірымым праціўнікам бальшавіцкага рэжыму.

Пасля Другой сусветнай вайны ён жыў у Канадзе. У яго творах выпісана малаянічая карціна Палесся сярэдзіны XX стагоддзя.

Як паведаміў украінскі блог Берасцейшчыны і Піншчыны, украінская суполка «Берагіня» праслала мясцовыя ўлады дазволіць ушанаваць памяць пісьменніка мемарыяльным знакам: у Місяцічах яшчэ захаваўся дом, у якім нарадзіўся Федар Одрач. 7 сакавіка быў атрыманы адмоўны адказ. У дадатак, паведамілі прадстаўнікі ўкраінскай дыяспары ў Беларусі, вусна было забаронена правядзенне літаратурнай вечарыны памяці пісьменніка ў Пінску...

КРАСАВІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы чакаюць сваіх юбілеяў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

01.04.1947 — Аляксандар Аляксандравіч Жук
 15.04.1952 — Алена Уладзіміраўна Таболіч
 16.04.1957 — Сяргей Анатольевіч Сокалаў-Воюш
 30.04.1937 — Сяргей Пятровіч Пятроў

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

САЮЗ

САКАВІЦКАЯ РАДА

13 сакавіка прайшло чарговае паседжанне Рады ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў». На ім была заслушана справа здача старшыні ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» Барыса Пятровіча аб дзейнасці СБП за перыяд пасля З'езду, заслушана інфармацыя аб дзейнасці рэгіянальных аддзяленняў ды інш.

Асноўным пытаннем Рады быў прыём новых сяброў. Шэрагі Саюза беларускіх пісьменнікаў папоўніліся дванаццацю новымі літаратарамі. Сярод іх:

Амлянішка Міхась Васільевіч. Нарадзіўся 14.05.1929 г. у с. Вольна Баранавіцкага павета Наваградзкага ваяводства. Скончыў Гродзенскі педагогічны ўніверсітэт, працаўнік настаўнікам фізікі, выкладчыкам, выконваў абавязкі загадчыка кафедры. Аўтар кніг прозы «Гучыць наш хор», «Заблудныя» (I частка — 2009, II-я — 2011, III-я падрыхтаваная да друку). Жыве ў Гроднені.

Галубовіч (Лойка) Вера Іванаўна. Нарадзіўся 22.02.1958 г. у в. Батурынка Смалявіцкага р-на Мінскай вобл. Скончыла Мінскі фінансава-еканамічны тэхнікум, вучылася ў Літаратурным інстытуце імя Горкага, працаўнік на Беларускім дому літаратора, на Беларускім радыё, часопісе «Роднае слово». З 2001 г. працуе бухгалтаром. Вершы і апавяданні друкаваліся ў беларускай і расійскай перыёдышы, калектыўным зборніку вершаў «Вечерний альбом». Жыве ў Мінску.

Дубинецкі Эдуард Станіслававіч. Нарадзіўся 20.04.1966 г. у в. Чудзін Ганцавіцкага р-на Брестскай вобл. Скончыў гісторычны факультэт БДУ, кандыдат гісторычных навук. Працаўнік наўковым супрацоўнікам, выкладчыкам. Аўтар 4 наўковых кніг і звыш 200 наўковых, наўковапапулярных, публіцыстычных і літаратурна-крытычных артыкулаў, апублікаваных у айчынным і замежным друку. Аўтар кнігі пазіціў «Душы маёй няскончаныя палёт» (2011). Жыве ў Мінску.

Казлова Алена Уладзіміраўна (Анка Упала).

Нарадзілася 14.03.1981 г. у Магілёве. Скончыла факультэт замежных моў Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта, вучылася на літаратурна-філософскім факультэце Беларускага калегіуму. Апавяданні, вершы і пераклады публіковаліся ў зборніку «Святая праўда ды іншыя казкі» (2009), у беларускім перыядычным друку, шведскай антологіі перакладаў сучаснай беларускай літаратуры «Беларусь — літаратурнае падарожжа» (Стакгольм, 2011). Аўтар кнігі прозы «Дрэва энталіп». Жыве ў Мінску.

Клінаў Артур Апанасавіч. Нарадзіўся 5.09.1965 г. у Мінску. Скончыў архітэктурны факультэт Беларускай тэхнічнай акадэміі, з 1998 г. старшыня Беларускай асацыяцыі сучаснага мастацтва, з 2001 г. выдавец і галоўны рэдактар часопіса «рARTisan». Аўтар кніг «Малая падарожная кніга па горадзе Сонца» (2005), «Шалом» (2011), сцэнара да фільма «Шлях цікі Завалня». Жыве ў Мінску.

Крукоўскі Уладзімір Якаўлевіч. Нарадзіўся 6.03.1937 г. у г. Асіповічы ў сям'і ваеннага будаўніка. Нямецкую акупацию сям'я перажыла ў в. Залесце Белацощкай вобл. З 1970 г. жыве і працуе ў Мінску. Скончыў мастацка-графічны факультэт Віцебскага педагогічнага інстытута. Друкаваўся ў беларускай перыёдышы, быў рэдактарам і ўкладальнікам кніг. Аўтар кніг «Срэбная страла ў чырвоным полі» (2010), «Смеласць, годнасць, гонар» (рыхтуеца да друку) на тэму гісторыі беларускай шляхецкай геральдыкі.

Кулыгіна Святлана Мікалаеўна. Нарадзілася 20.10.1952 г. у Ялце. Скончыла рускае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ. Займалася інжынернай лінгвістыкай, працаўнік на Беларускім дому літаратора, на Беларускім радыё, часопісе «Роднае слово». З 2001 г. працуе бухгалтаром. Вершы і апавяданні друкаваліся ў беларускай перыёдышы, быў рэдактарам і ўкладальнікам кніг. Аўтар кніг «Срэбная страла ў чырвоным полі» і «Мелодія скрипичнага ключа». Жыве ў Мінску.

Міхно Вера Фёдараўна. Нарадзілася 13.12.1955 г. у в. Чэрцы Лепельскага р-на Віцебскай вобл. Скончыла Мінскі дзяржаўны

медыцынскі інстытут, працаўнік ўрачом, вершы выходзілі ў літаратурнай перыёдышы. Аўтар кнігі вершаў «Крык спуджанай птушкі» (2011). Жыве ў г. Барысаве.

Рызо Аляксандар Уладзіміравіч. Нарадзіўся 27.05.1956 г. у Брэсце. Скончыў факультэт прамысловага і цывільнага будаўніцтва Брэсцкага інжынернага будаўнічага інстытута, працаўнік на шэрагу інжынерных пасадаў, некаторы час жыў у Венгрыі. Аўтар кніг вершаў «Последний лірик» і «Зіма тысячячелетия» (1999). Жыве ў Брэсце.

Сітніца Рыгор Сямёновіч. Нарадзіўся 1.01.1958 г. у в. Курыцічы Петрыкаўскага р-на Гомельскай вобл. Скончыў аддзяленне графікі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, працаўнік выкладчыкам. З 1985 г. сябра, а з 2007 г. першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў. Аўтар шматлікіх публікаций вершаў у перыёдышы, антологіях «Краса і сіла», «Галасы з-за неба-края». Жыве ў Мінску.

Тамковіч Аляксандар Леанідавіч. Нарадзіўся 9.11.1963 г. у г. Ашмяны. Скончыў факультэт журналістыкі Львоўскага вышэйшага вайскова-палітычнага вучылішча, працаўнік кафэспандэнтам. З 2009 г. сябра беларускага ПЭН-цэнтра, узнагароджаны прэміяй ПЭН-цэнтра імя Алеся Адамовіча. Аўтар кніг «Судьбы» (2006), «Женщины» (2007), (2009), «Асобы» (2008), «Будзіцелі» (2009), «Геннадій Карпенко: Хроніка разбівшихся надежд» (разам с С. Калінкінай і А. Коктышам), «Інтэр'ю, якіх не было», «Лёсі» (2009), «Без палітыкі», «Супраць плыні» (2011). Тры кнігі выйшлі па-ангельску. Жыве ў Мінску.

Цімафеева Юлія Пятроўна. Нарадзілася 12.01.1982 г. у в. Спярыжжа Брагінскага р-на Гомельскай вобл. Скончыла факультэт ангельскай мовы Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта. З 2006 г. наведвае Беларускі Калегіум і Перакладніцкую майстэрню. Пераклада з ангельскай творы Ч. Букоўскі, Т. Пірса, Ш. П. Гілман, К. Шалэн, М. Даікмана, Э. Э. Камінгса, Дж. К. Оўтс. Пераклады з'яўляюцца ў часопісах «Паміж», «рARTisan», дадатку «Літаратурная Беларусь». Піша вершы. Жыве ў Мінску.

зачыненай брамы», Антон Францішак Брыль (за кнігу вершаў «Не ўпаў жолуд») і Анастасія Кацюргіна (за кнігу вершаў «Пад ветразем ранку»). Найлепшай прызналі кнігу Антона Францішка Брыля «Не ўпаў жолуд». (Лаўрэат жыве ў Цюрыху, ён прафесійны кампьютаршык, і прыехаць на цырымонію ўганаравання не здолеў. Але прыслаў відэазварот, у якім чытаў свой новы верш.)

У намінацыі «Проза» спаборнічалі кнігі Веры Бурлак «Творы соннага жанру» і Віктара Марціновіча «Сцюдзёны вырай». Перамог Віктар Марціновіч. Яго «Сцюдзёны вырай» выйшаў у электронным варыянце (з нагоды чаго Валянцін Акудовіч, віншуючы лаўрэата, пажартаваў: «А на што Вы, Віктар, паставіші мне аўтограф?»).

Усяго ў шортлісце прэміі «Дэбют», такім чынам, было дзесяць пазіцый. Усе, хто не стаў лаўрэатам, атрымалі заахвочвальныя прэміі.

ПРЕМІЯ

ДЭБЮТ-2011

14 сакавіка ў мінскай галерэі «Ў» былі названыя і ўганараваныя лаўрэаты літаратурнай прэміі «Дэбют», заснаванай у 2010 годзе Саюзам беларускіх пісьменнікаў і Беларускім ПЭН-Цэнтрам. Прэмія ўручалася за кнігі ў тых жанрах, у якіх ствараў Максім Багдановіч. Журы прэміі: Валянцін Акудовіч, Уладзімір Арлоў, Лявон Баршчэўскі, Павел Бераговіч, Марыя Мартысевіч, Уладзімір

▶ ВЕРШЫ

НАД ДАХАМІ ГОРАДУ

Алег МІНКІН

Самотны**Алесю Бяляцкаму**

Мне рэжжа слых хлусня прамоў траскотных,
Мне спліць вока яркасць кумача —
Даўно мне ўсё абрыдала, апрача
Маўклівай непрытомнасці самоты.
Ды ўсё ж, калі бу цішы безвыходнай
Турыны рог прызыўна загучала
І на лязе узнітага мяча
Запалымнелі водстветы паходняў, —
Я ўсе сумненні адгарнуў бы разам
І стаў пад белы сцяг з чырвоным пасам:
Пад бел-чырвона-белы вольны сцяг...
Чырвоны пас на белым тле Радзімы,
Ты клічаш нас за волі міг адзіны
Узняцца і загінуць без разваг!

Пачатак 1980-х

Нябожчыка продкі
не клалі ў магілу пад крыж:
Укопвалі слуп
паміж іншых слупоў незлічоных,
Акораны обайна,
садзілі нябожчыка ў човен,
І спальвалі човен,
і попел збралі ў гладыш.
Гладыш той на слуп узімалі
ў бяздонную сінь,
Таму што хацелі,
каб бачны быў людзям
здалёку,
Каб мёртвы ад тлення далей быў,
бліжэй да аблокаў,
Нібыта бліжэй да далёкіх, нязбытых часін.

Скупое сонца кволым промнем
Касіла лісце з клёнай сонных...
Ты ціха мовіла: «Да скону,
І адкахаўши, буду помніць».
А я сачыў, як промняў лёзы
Без намагання лісце косяць,
Як вефер іх у гурбы зносіць,
Як сумна ўеца дым бляёсты...
Так з тых часін і заплялося
Ў памяці маёй яскрава:
Твой голас, дыму пах гаркавы
І скарга ціхая на восень.

Каханне, гроши, славы сверб — мана:
Няўмольны час завабіць імі сэрца,
Памучас, а потым наスマлецца —
Не здраджвае Радзіма нам адна.
Так у раці сплывае хлуд сухі,
Цяжкія берны і ашмоцце пены,
І толькі адбіваюцца нязменна
У хуткабежнай плыні — берагі.

Агнявік

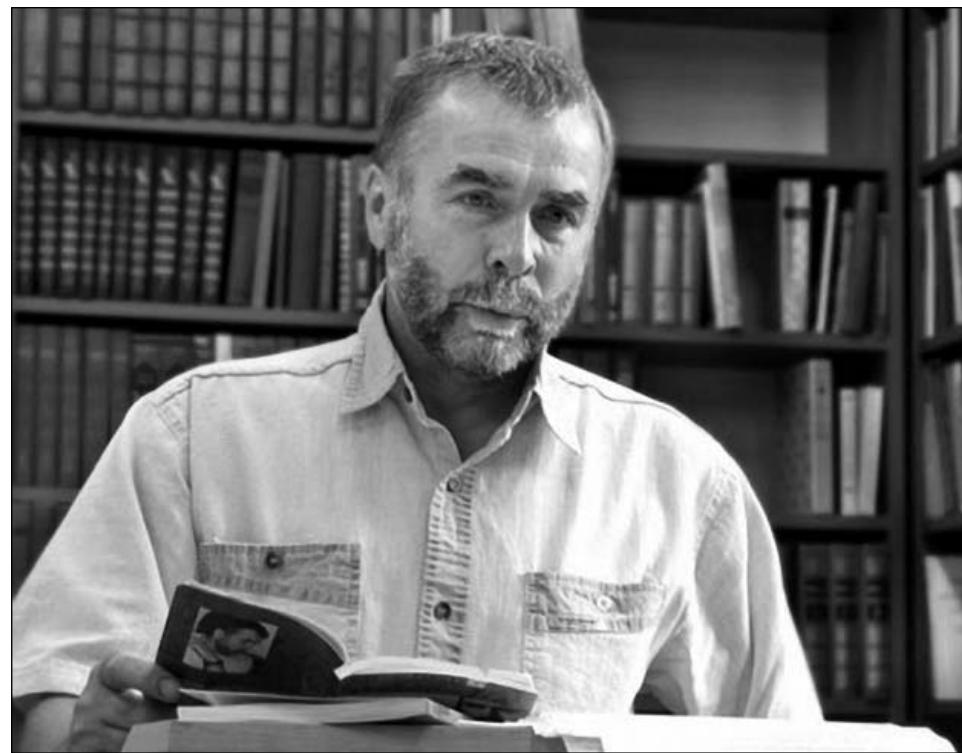
У полымя вясёлым печы
Рухавы скача чалавечак
Пад булькаценне чыгуноў,
Пад гучны трэск смалістых дроў.

У чыгуны, як у мішэні,
Ён вугалькоў штурляе жмені
І не спыняе ні на міг
Круэзня ў стужках агнявых...

Калі ж агонь згасае ў печы —
У прысак лезе чалавечак
І спіць, згарнуўшыся клубком,
Чырвоным стаўши вугальком.

Сафійскі сабор

Калі пазалотай кране зараніца
Крыжы на бязважкім Сафійскім саборы,
Узносіць ён стрункія руکі званіцаў
Да першае зоркі з маўклівым дакорам:

«Чаму я павінен, сябе колькі помню,
Няўмольна ўрасташа ў здранцвелы пагорак,
Калі я бляйшы за светлу поўню,
Калі я так прагна імкнуся да зорак?»

Над цёмным карэннем, высока ў сінечы,
У шатах шумлівых, куды ні зірні,
Лісты бестурботна трымяць і
трапечуць,
Забыўши заўчастна свае карані.
Шапочуць: мы ў іншым жывем вымэрэнні,
І голас у кожнага свой, і жыццё...
Ды становіца восень лістам адкрыццём,
Пранізліві вефер дыхнене азарэннем —
І зноў, як калісьці, да цёмных карэнняў
Пачне, адпалаўши, вяртаца лісіцę.

**Блукалі мы ў цымянім свяtle
ліхтароў...**

Блукалі мы ў цымянім свяtle ліхтароў,
Разніць не маглі пераплеценых пальцаў,
І там, дзе ступалі, у цемры двароў
Зіхоткія кветкі раслі на асфальце.

Блукалі мы ў цымянім свяtle ліхтароў,
Разніць не маглі пераплеценых пальцаў,
І там, дзе ступалі, у цемры двароў
Зіхоткія кветкі раслі на асфальце.

Смаўжы

З прамоклых зарасцяў ажыны
Пасля аблозненай імжы
Павыгаўзали на сцяжыны
Даспехі прасушыць смаўжы.

Павытыркалі рогі-пікі,
Нібыта ў латах ваяры,
І так і пруць пад чаравікі,
Смаўжы, маруды, недатыкі,
Вільготных нетраў жыхары.

Aх, грозды выпаўзак смаўжыны,
Каб пад абцас прыпадкам вы
Не трапілі — вас са сцяжыны
Перанягуся я ў схрон травы.

Страказа

Стракозка на галінцы
Ад сонца аж зіхоча,
Вясёлкавая крылыцы,
Смаргадавая вочы,
Танюсенькая ножкі,
Вузенъкая сукенка...
Пабудзь са мной шчэ трошки,
Прывабная паненка!

Хуткая Плынь

Не трэба, каханая, слоў. Памаўчым.
Ніхто не валодае мовай, якою
Два сэрцы, спавітай пешчай ракою
Размову вядуць, у нябыт плывучы.

Глядзі, які морак, і шэрнань, і стынь
Залеглі наўкола страшлівай аблогай...
Дык будзем жа моўчкі адно да аднога
Туліца.

Хай зносіць нас хуткая плынь.

Гравюра

У гарлачы на стале хрызантэмы...
Гэта не прыклад няўдалай квантэмы —
Гэта пачатак мілоснае тэмы.

Нашы альтанкі, прысады і паркі,
Свет на дваіх, незваротны і яркі,
Жалем запралі няўмольныя Паркі.

Што засталося? Світанак пахмуры.
Надпіс «кахаю» на зжоўклай гравюры.
Томік журботных лістоў Сенанкура.

Дзвёры

Няісней, чым кружлянне пудкай молі
мой жыццяціс.

Не бель аблокаў — цяжкар шэрай столі
згары навіс.
Не плёскат хваль, не дасканаласць цела,
не шорхат крыл —
а маўклінія на вокладках зжакацелых
стагодні пыл.

I ў снах той самы незагойны верад,
што вось знайшоў
аднойчы ў край, жахліва-пекны, дзвёры —
і не ўрайшоў...

Пенаты

Зноў я вярнуўся ні з чым
Да гэтых згнілых варот,
Скуль праз няўроді нішчым
Паразбрываўся мой род.

Я ненадоўга, але,
Божа, які гэта жаль
Бачыць у стылай імгле
Сад абліяцелы амаль.

Божа, ад пунь і ад хат
Цягне такою жальбой,
Што застаецца няшмат,
Каб не пакончыць с собой.

Божа, калі ўжо ў мяне
Перст Твой, як яблык, страсе —
Хай яшчэ раз слізгане
Ценъ мой па цёмнай страсе.

Шпак

Прасвіцеў я, быццам шпак,
Дарагое-златое,
І жыццё маё, што гляк —
Аж да дна наскрэз пустое.

І ляціць душа туды,
Скуль вяла яе дарога:
Да палёўкі-лебяды,
Да гарлачыка рачнога.

Наставльгія

Паглядзі: над дахамі гораду
Увячорнай, даждэжыстай імгле
Возіць хохлікаў баба Каргота
На сваёй абрэтанай мятле.

Прыкра. Мокра. Імжака цярусяць
Усю ноч... А яна — хоць памры! —
«Мы беларусы з братняю Руссю»
Гугнівіць з хохлікамі да зары.

Дворнік

Надараеца, жахам агорне
Ад таго, што яшчэ не памёр...
Ды са здзівам пачуеш, як дворнік
Ачышчае заснексаны двор.

Звыклы лад пахіснуўся, пажухлі
Усе веры ѹ атожылкі вер —
А вось дворнік шкрабе сваёй шухляй
І тады, і заўжды, і цяпер.

Ён адкідае да агароджы
Снег наносны і сывіле пясок,
Каб няўпэўнены ў заўтра прахожы
Паслізнуца не мог неўзнарок.

Куфар

Так было: я ў сябе зазірнуў,
Быццам хто века куфра піхнуў.

Думаў, скарбаў адкрыто тайнік,
А адкрыўся смуродны гнайнік.

Думаў, боскае ўбачу свято,
А там сыкала гадаў кубло.

Думаў, ёсьць хоць на дне прыгажосць,
А знайшоў раздражненне і злосць...

Апусціце свінцовае века
І замкніце нутро чалавека!

Пахмелле

Усё так, як раней, толькі троху
Больш падвоху ў паветры ѹ спалоху,
Больш паныласці ў тварах і смутку,
Больш нячавісці ў кожным закутку,
І глядзіць адусюль блазнавата
Звільгатнелыя вочы вар'ята.

Зноў стрыножаны коні Пагоні,
На іх месцы — дубінкі, пагоны,
І разумнікі зноў не ў цане,
І вусаты партрэт на сцяне.
«Што ж, за пляшкай сходжу, буду піць...
Можа загадзя кайстру купіць?»

Анёл

Мой анёл, белакрылы мой кат,
Столькі год пад тваёй я апекай,
Столькі год пагражасці мні пеклам...
Ды ў свой рай мяне возьмеш наўрад.

Жорсткасць вуснаў і погляд ва ўпор:
Ты катуеш мяне без супыну.
Я кажу: «Мне даволі, я гіну...»
Ды стэрэльны заўжды твой убор.

Бачу спрэс яго бель-чысціню,
Што пануе над светам убога...
Царства Бога без каліўца Бога
У камарах страхотлівых сню.

31 сакавіка Алег Гаўрылавіч МІНКІН
адзначае свой 60-гадовы юбілей.

Шчыра жадаем паважанаму аўтару
щодрага сонца і новых публікацый!

► ВЕРШЫ

ПЯТАЯ КАНЕЧНАСЦЬ

25 лютага адбыўся фестываль «Вершы на асфальце», прысвечаны 75-годдзю Міхася Стральцова.

Ён праводзіўся ўпершыню, і адразу – у статусе міжнароднага: удзел у ім узялі не толькі беларускія, але і замежныя аўтары.

Першы дзень завершыўся жаночым слэмам. У «засцітай барацьбе» сярод паэтак перамаглі адразу дзве аўтаркі, якія прадстаўлялі тры краіны.

Роўную найвышэйшую колькасць балаў набралі Солья Крапу, якая адстойвала вершагонар Фінляндый, дзе нарадзілася, і Швецыі, дзе жыве цяпер, і беларуска Вера Бурлак.

Абедзьве пераможцы — ужо дасведчаныя слэмеркі, якія не раз займалі высокія месцы на пэтычных спаборніцтвах у сваіх краінах і за мяжой. Здабыць перамогу Сольі дапамагла перакладчыца Алеся Башарымава, якая не толькі перастварыла вершы шведскай паэкткі па-беларуску, але і артыстычна агучыла іх падчас слэму.

Аўтарку, якая заняла трэцяе месца, заслужана называюць адкрыццём пэтычнага вечара. «Бронзу» узяла Юля Цімафеева, дагэтуль вядомая як перакладчык мастацкай літаратуры («на яе раҳунку» пераклады такіх аўтараў, як Чарлз Букоўскі, Фернанду Песоа, Мэцью Дзікман ды інш.).

Анка УПАЛА

Солья КРАПУ

Твая сумачка

Што скажа твая сумачка
частка твойго цела
што тулыца між поясам і локцем
ляпае па твайм сцягне
або ціснецца між рэбрамі і рукою
Калі ты апошні раз зазірала ва ўнутраную
кішэню

Невядома чые візітоўкі
нашкрабаныя тэлегроны без іменаў
гардэрбныя нумаркі невядома адкуль
Табе прауда патрэбныя ўсе гэтыя асадкі
ты хоць помніш адкуль іх сцягнула
Табе прауда трэба настіць з сабой
усе гэтыя ключы
ты хоць ведаеш ад чаго яны
Пыльныя тампоны
заўсёды добра мець пад рукой
на выпадак
Рассыпаныя жусікі
для свежага выхання
ці калі ў самалёце закладзе вуха
забівающа пад падкладку
ці вось адна пажаваная загорнутая ў
газетку
падчас начнога пералёту

Чым ёсьць твая сумачка
пятая канечнасць
працяг твойго цела
і цябе
Партманэ
у якім болей слядоў выпадковых пакупак
чым банкнотаў
Адрасная кніёска
так, у мене ёсьць сябры
у мене ёсьць сябры
Штодзённік
так, я камусыці патрэбная
я не пустое месца
Што гэта ў цябе там у сумачы
з чым ніколі не расстаешся
нават у ванне
Што гэта ты носіш
ці пройдзе яно мытнью ў аэропорце
ты эс не носіш там вострыя прадметы

Сумканосная частка насленіцтва
што мы цягаем з сабой

Акуляры
плынь часу
квіткі з таксі
тэлефон
рэчавыя доказы
ягадны камбайн
купоны на зніжкі
руксанец
наажную помпу для ровара
штрафы за паркоўку
плацкарты
аборткі ад падарункаў
абцугі
парасон
пустыя ўпакоўкі
кампьютарныя дэвайсы

заколкі
таблеткі ад галавы
пракладкі
для крана
цыдулкі
спісы пакупак
абяцанні
завушніцы
туш
гараж
корак з-пад шампанскага
шар для боўлінгу
кампактную паходную кухню
сімейны партрэт
цені для павекаў
твар
дохлага хамячка
памаду

А ўсё пачалося з нявіннага кухоннага століка

А ўсё пачалося з нявіннага
кухоннага століка
Чысценка працерла,
напіялочы сабе пад нос
Застыла і задумалася
адкуль у шуфлядзе
заўсёды столькі крошак

Жорсткім бокам губкі
счысціла пляму
а там яшчэ адна
счысціла пляму
а там яшчэ адна
такую пакідаць нельга

Трэба заняцца ўсёй кухні
калі ўжко ўзялася

Мыіка ў тлушчы — адчысім
пратрэм пад столікам
шклатару
і дзверкі шафы знутры ў нейкай ліпкасці
пярайдзем да плинтусаў
дзвярных ручак
карцінных рамаў
і пыльнай мэблі на якой можна маляваць
палыкам
і лямы да якой ніколі не дойдуть руکі
тэ-ээк
на двор з дыванамі
павыкалаочаем
і да пліты
і да ванны

і на двор з пустымі бутэлькамі з-пад
шампуню

павыкалаем усё з шафкі ў ванным пакоі

здрайм з люстра пырскі зубной пасты

Чысцім, чысцім

І фіранка з дэльфінчыкамі — ёй час на

сметнік,

ды і ўсім гэтым рэчам, у якіх нават няма

імя

нашто яны ўвогуле

Стаю з кузобчыкам у руках

Нашто мне той кузобчык?

прэч, на сметнік

А тут што, палічка?

Далоў!

Тэлевізар?

Вон з балкона

Ой! Оёй, там беглі дзеци

Шаўковая түфелькі ѡёткі Анэты

старая гітара

дзвёры

Дый гардзіны ўжко не фантан, скажам

шчыра

Колькі ўжко там валяеца гэтая ёлка?

А сцены, сцены

Дзе там ануча

і дзе там шпаталь

Здзіраем шпалеры

выкідаем стол

ён толькі збірае кучы

рахункаў

А ўсё пачалося з нявіннага кухоннага
століка

Сюды шчотку, сюды ручнік

Прэч гэтая старая боты

І таршэр — туды ж

I паркет
фатэль
тэлефон

I кнігі — яны даўно прачытаныя

нашто яны мнеч

i Нац... нацыянальная энцыклапедыя...

нацыянальная энцыклапедыя —

Нацыянальная энцыклапедыя —

эта ж нават не вымавіць

так што прэч яе, у макулатуру

I кветкі — з іх болей толкі ў кампосце

усё адно нікто іх не палівае

А сувеніры!

Прыгожыя дробязі!

Парцалянавыя сабачкі!

Эйфелева вежа!

у сметніцу іх

А ўсё пачалося з нявіннага кухоннага
століка

Сюды анучу

пратрэм лядоўню

i маразілку трэба размарожваць

рэгулярна

I гарошыны скочуць уніз па ўсё лесвіцы

як зялёны град

Як жа прыгожа

думаю

Як прыгожа

I хутка тут застасеца адно толькі рэха

Адно толькі рэха

Ха-ха!

Адно толькі

рэха

Ха-ха

Ха-ха ...

Мне патрэбны кіроўца аўтобуса

Мне патрэбны:

кіроўца аўтобуса

які не стане ад'яджасаць па раскладзе

хация я ДАКЛАДНА спазніюся

бягуч па наледзі

з сумачкай з торбай з пакетам

з партфелем з шалем

не паспейши

зашиліліць куртку

кіроўцу аўтобуса патрэбная:

жонка

якія прыносіць газету яму першаму

шторанку на сняданне

самыя гарачыя навіны ні аб чым

Алеся Башарымава і Солья Крапу

жонцы кіроўцы аўтобуса патрэбная:
суседка,
цётчака з трэцяга пад'езду
да якой можна збегаць
пазычыць тры яйкі і крыху соевага соўсу
для рысу па-інданезійску — улюблёны
мужавай стравы
і вось, на здароўечка,
і нічога-нічога, і які там клопат

суседцы патрэбны:
дворнік
што пасыпае пяском зледзянелую дарожку
і хутка ўжко эстая зіма скончыцца
і хутка зноў уздыхнем з палёгкай

дворніку патрэбная:
дзяўчына што кажа прывітанне
з якой ён думае што філіртве
— а што, усё яшчэ даволі прывабны —
і да таго ж джэнтльмен

дзяўчыне патрэбная:
найлепшая сяброўка
з якой яна балбоча па тэлефоне так доўга
што стамляецца рука
ну такая апуненная круць
і ты б толькі бачыла
і народу прываліла — такая дзвіжуха
і каму-каму а табе
можна даверыцца ўсёды

найлепшай сяброўцы патрэбная:
мама
якая дае занасіць новы гольф
хоць сама яшчэ ні разу
у ім не хадзіла
і толькі глядзі мne
не гуляй да ночы і не забудзь пазваніць
і на дварэ вельмі холадна
і ты дакладна не хочаш,
каб я цябе забрала на машыне

маме патрэбная:
цырульніца, у якой яна заўсёды
робіць укладку
і можа зробіць меліраванне
этым разам, можа падраўняем кончыкі,
і што вы будзеце рабіць на новы год,
і да мяне прыйдуть швагер са швагеркай,
і я ім заўсёды раблю запяканку
магу даць вам рэцэпт

цырульніцы патрэбны:
старэйши сын,
які звычайна такі мілы са сваімі
брацікамі-сястырчкамі,
забірае іх з садочка, калі яна працуе
дапазна,
а часам нават адводзіць іх зранку,
хоць можна праз гэта
спазніца ў школу

Я яго настаўніца
І яму патрэбная я.

Але калі я выганю яго з класа,
не ведаючы, чаму ён спазніўся,
можа быць, ён
больш не будзе глядзець
малых
і ў яго маці пачнецца стрэс
і яна напсце валасы сваёйсталай

кліенты

і тая ў кепскім настроі
больш не дасць панаціць гольф дачаে
а тая пакрыўджанская збяжэсць
да сваёй найлепшай сяброўкі,
якая пакажа фак гэтаму старому
распусніку-дворніку
і той плюне на сваю працу і не пасыпе
пяском дарожку
і цётчака паслізнецца і трэснечца
чэрнапам аб бетонныя прыступкі
і не зможа ні рухацца ні хадзіць у краму
і не будзе ў яе ні яек ні соевага соўсу
так што ў яе суседкі рыс па-інданезійску
атрымаецца не такі як заўсёды
і ўсе з мужам пачнецца крызіс адносінаў
і тады яна першай возьме ранішнюю
газету
і яе муж —
кіроўца аўтобуса —
абразіца
і ад'едзе роўна паводле раскладу
хоць я бягну
на наледзі

з сумачкай з торбай з пакетам
з партфелем з шалем
не паспешыши
зашиліць куртку
і проста з'язджае
і праглынуў пейнік бабінку
і хто гэта цяпер
спазніўся
ў школу?

Пераклад на беларускую мову
Алесі БАШАРЫМАВАЙ

ВЕРА БУРЛАК

Напярэдадні

(замест прадмовы)

Вытыркаюца вежы, нібы цвікі
З адваротнага боку тонкае дошкі.
Хутка я зразумею, хто ты такі.
Засталася трошкі.
На змярканих крыжках узнейся ўгару
З надзіманым звонам спадніцы.
Ты зрабіў са мной гэта, і, калі не памру,
Абавязаны ажсаніца.

1. ВЕТЛІВАЯ

Прывітанне, мама!
Вось якая ты!
Ты, як я, таксама
Геній пекната!
Свет такія вялікі...
Свой — або чужкі?
Нехта цягне рукі...
Ой, дапамажы!..
Я ў сваёй задачы
Выйшла з кропкі А.
Прывітанне, мама!
Дай мне малачка!

2. ПАРТЫЗАН

Я не хайеў выходзіць вонкі:
Я патрыёт сваёй старонкі.
І я падумаў: уцякну,
Хоць у кішку, хоць у руку.
Сябе прыкленю, прывяжусу,
Але — ні крою за мяжусу!
Мяне выкурвалі, як ліса,
Мяне круцілі — ледзь адбіўся,
Мяне, як джына закліналі,
І выціскалі, і піналі...
І вось яно — светло ў тунэлі...
Перамаглі! — каб вы згарэлі...

3. РАКЕТА

Я так скоды ляцела,
Што абганяла час!
Дашчэнту прапацела,
Раструщыла абцас...
Ці жарты — з ініасвету!
Аж свінкула ўвушу!
Я па жыцці ракета —
І гэта дакажу!

4. СНЯГУРАЧКА

Цёця! Цёця! Цёця!
Знайдзі мяне пад снегам!
Дзядзя! Дзядзя!
Машына! Машына!
Я жыла на зорцы —
І нарадзілася ў снег.
Верыш? — я не расстану ўвесну:
У мяне гарачая кроў,
І я ўмёю любіць.

5 і 6. ДВОЕ

Дзве нагі і дзве нагі...
Хто з нас першы, хто другі?

Па сакрэце...
(циха! фельчар!...)
Шишиш...
ДРУГІ
ПАЛЕЗЕ
ПЕРШЫМ!

7. ДЫСІДЭНТ
Медсястра, са звышгрэблівай мінай:
«Посмотри, он ешчэ і сцыт!»
І скруцілі мне рукі за спінай,
А вочы апёк альбуцый.

8. Кесару — КЕСАРАВА

Ona! А я ўжо тут!

Сустракаюць афіцыйныя асобы.

А я нават не сабраў рэчы.

Я магу па іх вярнуцца?

А-а, вось і яны! Дзякую!

Гэта што?

Навошта гэта гума?

Не, дзякую, я не галодны.

Стоп-стоп-стоп.

Чаму вы мяне скручваеце?

Чаму спаць?

Я не хачу спаць!

Што вы робіце?

Гэта гвалт!

Паклічце майго адваката!..

9. ЦЯЖКІ

Яны хацелі пачуць, як я плачу,
Яны хацелі пабачыць, як я жыву.
І, каб вырашыць гэтую задачу,
Доўга ламалі галаву
Мне. Абцугамі.
І косткі — маме.
Мая добрая, мая белая мама
Амаль не жывася ляжыць.
Не бойся: я важжу 5 кілаграмаў!
Я заплачу. І мы будзем жыць.

10. ВЫДАТНІЦА

Мне адразу паставілі 10 па АПГАР.
Я прыйшла з усмешкай на твары,
Павіталася з дактарамі і сёстрамі
(Некаторыя стравілі прытомнасць),
Паціснула руку маме,
Вытіла шампанскага з татам.
І першае, што мне зрабілі, —
Гэта вырвалі першародныя зубы.

Юля ЦІМАФЕЕВА

Зімой

Шлях на працу — адкрыты космас.
Галава — у скафандре з думак.
Я — першая жанчына-касманаўт
на вуліцы Варанянскага.

Стрыптыз

«Распранайся!»
Я зняла паліто і боты.
«Распранайся!»
Я зняла калготкі, спадніцу
і швэдар.
«Распранайся!»
Я скінула майткі і станік.
Стаю голая, як кветка!

«Распранайся!»
Я зняла сумленне.
«Распранайся!»
Я скінула гонар і годнасць.
«Распранайся!»

Няма ні надзеі, ні веры, ні любові,
Ні прагі, ні смагі.
Стаю голая, як зерне.

«Распранайся!»
Я скідаю адно за адным свае «я»,
І скідаючи, на іх станаўлюся,
І расту аж да самага неба.

«Распранайся!»
Я ўжо вышай за дрэвы.
«Распранайся!»
Я ўжо вышай за дахи.
«Распранайся!»
Я ўжо роўная з хмарай.
Лячу голая, як пёрка.

Апошняе «я» з сябе злушчаю.
Нікога не слухаю,
Распранаюся.
Галоўнае — не забыца на тую «я»,
Што ў валасах скавалася.
Да апошняй крапелькі,
Да апошняй крошачкі
Вышкрабла, да апошняга з сябе
Вылузала.
Распранулася.
Знік
Ла.

Не ўмець чытаць

Гартаю кнігу, задумваюся,
Кім была б я, калі б не ўмела чытаць.
Дзіўна ўсвядоміць, як шмат ува мне з кніг —
Цэлія пласты тлустага
урадлівага чарназёму
з сотняў, тысячаў тамоў,
старонак, абзацаў, радкоў і словаў.

Даходжавыя чарвякі сумневаў
варушаща ў рыхлай глебе,
лічынкі вершаў
адкладае туды натхненне.

Дык расціце на ёй, мае думкі, квітніце,
імкніце да палымяна гонар, веды,
давайце сакавітыя плады і сабою ж
угноўяйце глебу для новых думак!

Але калі скіну гэтые гумус,
каля пачну капаць глыбай,
адкрыю пясок і суглінак свядомасці,
не спынюся,
рыдлёукай, рукамі,
зубамі здыму слой за слоем,

чарана, ніціш і кафку,
сартра, камю і капотэ,
купалу, чорнага, порку,
буквар клышкі,
курачку-рабу — усё ад пачатку адрыну.

Сувязі гукаў раструшчу,
Выкалула вівілічнікі,
дайду туды,
дзе ніколі не ўзыходзе,
дзе счарнее, згарыць,
спатяліца

зerne рацыянальнага мыслення.

Што тады,
што знайду я ў зыркім гарачым ядры сваёй
сумнасці?

Ці дарэчы там будзе хоць адно пытанне?

Там, дзе плавяца рэфлексы і крыкі,
дзе нельга і рот раскрыць,
дзе нельга і вочы расплюшыць,

у гэтай зыркай, пякучай лаве

чужога сонца

ува мне.

А таму беражыце мяне,
прачытаныя кнігі,
слой за слоем кладзіцесь,
творы,
каласіцесь, травы
прапісанай мудрасці,
каб не згінула,
не згубіла
у жарным
прадонні свайго нутра
сябе.

Ды толькі капацца ў сабе
мяне навучылі
тыя самыя кнігі.

БІБЛІЯТЭКА

АЖЫЎШЫЯ ФРЭСКІ МІНУЎШЧЫНЫ

Лідзія САВІК,
кандыдат філалагічных навук

З цікавасцю чытаю мемуары вельмі паважанага мною Станіслава Шушкевіча «Наброски первого», якія прыцягваюць аўтарскім бачаннем рэалій сучаснай беларускай гісторыі. Але ў мяне выклікае нязгоду фрагмент з рэзка адмоўнай агульной харатастыкай нашай творчай інтэлігэнцыі, у тым ліку «пісательскаго корпуса».

Фота з архіву

Паколькі аўтар не робіць ніякіх агаворак наконт відавочнага факта, што цяпер у Беларусі творчая інтэлігэнцыя (і пісьменнікі ў першую чаргу) сённяшнім рэжымам фактычна падзелены на «чэсных» (праўладных) і «нячэсных», амаль забароненых з прычыны сваёй прынцыпавай патрыятычна-дэмакратычнай пазіцыі, то даводзіца толькі здагадвацца, каго менавіта мае на ўвазе вядомы беларускі дзеяч. Сапраўды, у асяродку творчай (і не толькі) інтэлігэнцыі нямала раўнадушных, глухіх да лёсавызначальных проблем абывацеляў, якіх насамрэч інтэлігентамі назваць нельга. Але колькі і сапраўдных творцаў, хто ўвесь свой талент і нястомнную працу аддаюць слугаванню Беларусі, яе будучыні! Змаўчаць аб гэтых — па меншай меры некарэктна.

Не магу прыніць меркаванне, што «в белорусской художественной литературе практически отсутствует историко-героический жанр», на якім выхоўваецца нацыянальная свядомасць беларуса. Аспрэчваюць прыведзене сцвярджэнне шматлікія пудоўныя творы выдатных майстроў прыгожага пісьменства, якія стварылі ўражвальны мастацкі летапіс Бацькаўшчыны, раскрылі айчынную гісторыю ад самых старажытных яе вытокоў да падзеяў сучаснасці відэй яе складанасці і драматычнасці. І паперадзе ўсіх — магутная постаць сучаснага класіка, першаадкрыўальніка многіх, раней малавядомых старонак у летапісе Радзімы Уладзіміра Караткевіча.

Не проста хация б пералічыць «самыя-самыя» імёны пісьменнікаў, хто таленавіта і ўдумна змагаеца сваім піром за вяртанне народу гісторычнай праіды, выхаванне нацыянальнай годнасці і вызначае сапраўдныя твар сучаснай літаратуры. Ці ж

можна не заўважыць, да прыкладу, яркіх, захапляльных кніг мастацкай і дакументальнай прозы Уладзіміра Арлова («Таямніцы Палацкай гісторыі», «Дзень, калі ўпала страла», «Адкуль наш род», «Асветніца з роду Усяслава»? А колькі новага даведаліся мы з раманаў Вольгі Іпатавай «Прадыслава», «Агонь у жылах крэменю», «Чорная кнігіня», «За марам Хвалынскім», «Залатая жрыца Ашвінаў», «Вяшчун Гедзіміна», «Альгердава дзіда», «Апошнія ахвяры свяшченнага дуба», «Знак вялікага магістра»? Даследчыцкая карпатлівасць і дар апавядальніка ўкладзены ў ажыўшыя фрэскі мінүшчыны ў творах Эрнеста Ялугіна («Мсціслаўцаў посах», «Апошні князь», «Ідзі і кажы», «Без эпітафіі»), Леаніда Дайнекі («Меч князя Вячкі», «След ваўкалака», «Жалезнія жалуды»), Генрыха Далідовіча («Кліч роднага звона»), Васіля Якавенкі («Пакутны век»), Віктара Карамазава («След на зямлі і поўні ў небе»), Уладзіміра Бутрамеева («Вялікія і славутыя людзі беларускай зямлі»), Радзіма Гарэцкага («Ахвярую сваім «Я»), Лідзія Арабей («На поўні любові»), напісанай крывею сэрца паэмамі Зянона (Пазнянка) «Вялікае Княства».

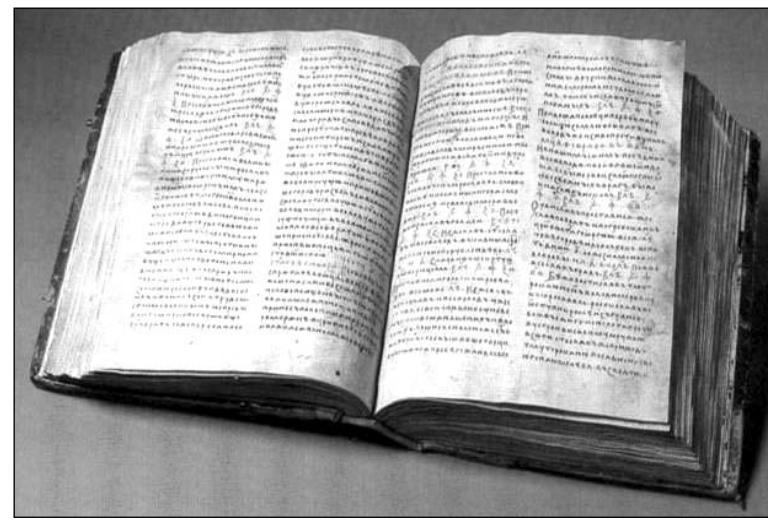
Творы таленавітых сучасных пісьменнікаў годна працягваюць справу не так даўно пакінуўшых гэты свет знаных папярэднікаў — Івана Шамякіна («Вялікая кнігіня»), Алесі Асліенкі («Святыя грэшнікі»), Алега Лойкі («Францыск Скарына, або Сонца Маладзікова»), «Скарына на Градчанах», «Як агонь, як вада», паэмамі «Белая вежа», «Лясун», Каастуся Тарасава («Памяць пра легенды»), Валянціны Коўтун («Пакліканыя»), Уладзіміра Случанскага (раман «Драбы»).

Менавіта на захаванне нашай гісторычнай памяці і нацыянальной свядомасці працуе новы, надзвычай цікавы раман Алесі Пащкевіча «Сім победиши» (ён нядайна апублікованы ў часопісе «Дзеяслу»).

Немагчыма абысці хвалюючыя мастацка-дакументальныя сведчанні таленавітых землякоў, быльых вязняў ГУЛАГа — і найперш Сяргея Грахоўскага («Зона маўчання», «Такія белья снятгі»), Ларысы Геніюш («Споведзь»), твораў Васіля Быкова пра сталінскія рэпресіі («Жоўтыя пясоўчакі», «Чырвоныя пятліцы», «Аблава»)...

Не толькі проза, а і лепшыя ўзоры беларускай пазіці ў натхнёных вершах і паэмах найвыдатнейших творцаў — Максіма Танка, Аркадзія Куляшова, Рыгора Барадуліна, Ніла Гілевіча, Анатоля Вярцінскага, Міколы Ароцкі, Генадзія Бураўкіна, Васіля Зуёнка, Уладзіміра Някляева, Сяргея Законнікава, Леаніда Дранько-Майсюка і многіх іншых паэтав прасякнуты гарачай сыноўскай любоўю да роднай зямлі, роздумам над яе лёсам. З поўным правам яны могуць служыць дапаможнікам ў вывучэнні нескажонай беларускай гісторыі, у сцвярджэнні ідэі нацыянальнага адраджэння!

Гэты спіс, які далёка не вычерпвае ўсё багацце гісторыка-гераічнага пласта нашай літа-

ратуры і чамусьці не прыняты да ўвагі С. Шушкевічам, можна доўжыць і доўжыць...

А энцыклапедычныя выданні па гісторыі Беларусі, што паспелі выйсці ў 90-я гады, калі наша краіна атрымала незалежнасць? Якраз тады даследчыкі ўпершыню (праўда, ненадоўга) былі дапушчаны да архіваў КДБ і, закасаўшы рукаўы, узяліся за вяртанне забароненых савецкай уладай імён і твораў беларускіх дзеячаў і пісьменнікаў. Асобнымі выданнямі ў серыі «Беларускі кнігазбор» убачылі свет больш за 50 тамоў класікаў беларускай літаратуры і вядомых гістарычных дзеячаў, гуманітарыяў, вучоных. У іх, нарэшце, загучалі галасы К. Каліноўскага, І. Дамейкі, В. Ластоўскага, Я. Карскага, Ф. У. Радзівіл, А. Станкевіча, М. Улашчыка, А. Ельскага і іншых знаных асоб мінулага. Выйшлі ўнікальныя тэмы «Расстрэльная літаратура», «Старажытная літаратура», «Беларускія летапісі» і многае іншае.

Непрызнанне незлічоных скарбаў беларускай нацыянальной літаратуры, магутных постацяў стваральнікаў духоўных багаццяў народу беспадстаўна перакрэслівае тое, чым насамрэч мы маем права ганарыцца і з чым нам ісці ў лепшша заўтра. Але мы яшчэ не навучыліся бачыць і асэнсюваць тое, што маем і што павінна стаць посахам для душы кожнага грамадзяніна-патрыёта.

Не ацэнены як след, да прыкладу, грамадзянскі і пісьменніцкі подзвіг (так, подзвіг — не пабаюся гэтага высокага слова) сучаснага старэйшыны беларускай драматургіі Алесі Петрашкевіча. Падумыць толькі: сродкамі свайго жанру ён — адзін! — стварыў важкі мастацкадакumentальны летапіс больш як тысячагадовай айчыннай гісторыі ад IX да XXI стагоддзя! На кожны век — па п'есе. У яго ёмістых кнігах драм і трагедый «Здрапежаная зямля», «Воля на крыжы» і іншых яскрава паўстае сапраўдная беларуская гісторыя — гісторыя змагання за Радзіму — ад часоў Рагвалода, Усяслава Чарадзея, эпохі вялікіх асветнікаў і святых — Еўфрасінні Палацкай, Кірылы Тураўскага, Францішка Скарыны, Міколы Гусоўскага. Адны назывы гавораць аб многім: «Гора і слава» («Русь Кіеўская»), «Меч Рагвалода», «Напісане застаецца», «Тышограф грэчаскі і славянскі», «Прапор для Айчыны», «Крыжовы шлях на Грунвальд», «Расплата

за зраду», «Каралеўска-царская пастка», «Рупнасць дзяржаўцаў», «Апошні збройны чын», «Приласкати и уничтожить», «Змова», «Наканавана быць прарокам».

Не спадзеючыся ўбачыць пастаноўку гэтых п'ес у тэатрах у сённяшні час — ці хаяць тэлевізійную іх версію, я парайла б усім пастарацца прачытаць іх, самім пабыць рэжысёрамі віртуальных відовішчаў па реальных творах, бо яны даюць грунтоўныя веды пра нашу гісторыю ў персаніфікаваным выглядзе. А. Петрашкевіч пераканаўчая сведчыць пра тое, як старажытную дзяржаву наших продкаў нішчылі, спальвалі, заваёвалі, апальчывалі, спускалі, разбівалі, то польскія паны, то расійскія цары ды імператары, а потым бальшавікі. Далучалі нас гвалтам праз розныя ўні і незаконныя акты то да Рэчы Паспалітай, то да Масковіі. Па жывым секлі, дзялілі і гандлявалі нашай землі, ператваралі то ў «Крэсы всходне», то ў «Северо-Западны край». Калектывізavalі, расстрэльвалі, высыпалі ў ГУЛАГі, вынішчалі ў войнах і катастрофах і ў XX стагоддзі. Жорсткім, нечуваным тэрорам насаджалі на Беларусі бальшавіцкі лад розныя мяснікі, апанскія, кнорыны, імёнамі якіх, на здзек беларусам і на дзіве свету, дагэтуль названы вуліцы Мінска...

Пішу гэта, а сэрца баліць. Трэба ж: мнóstva майстроў нацыянальной літаратуры, магутных постацяў стваральнікаў духоўных багаццяў народу беспадстаўна перакрэслівае тое, чым насамрэч мы маем права ганарыцца і з чым нам ісці ў лепшша заўтра. Але мы яшчэ не навучыліся бачыць і асэнсюваць тое, што маем і што павінна стаць посахам для душы кожнага грамадзяніна-патрыёта.

Цяжка паверыць, што інтэлектуал С. Шушкевіч пра гэта не ведае, міжволі ўпадабляючыся «галоўнаму літаратуразнаўцу», які безапеляцыйна лічыць: маўляў, нічога вартага для шырокага тыражавання беларусы не стварылі, ды і стварыць нельга на іх нехлямяхай мове...

Дарэчы, наконт тыражавання. Калі ў 30-я гады беларускіх пісьменнікаў-«нацдэмам» расстрэльвалі ці высыпалі на дзесяцігоддзі ў ГУЛАГ, то сёння ёсць іншая форма расправы: імёны нацыянальной арыентаваных творцаў і іх творы замоўчаваюць, трапляюць у негалосныя «чорныя» спісы, не друкуюцца ў дзяржаўных выдавецтвах, часопісах і газетах. Аўтары, якія не

тоўпяцца ля ўладнага карыта, змушаны на ўласныя сцілія сродкі (а не на нейкія там міфічныя замежныя гранты) выдаваць усяго па 70–100 асобнікаў сваіх кніг у спадзеве, што напісане ўсё-такі застанецца і будзе хоць калі-небудзь прачытана.

Мудрым і мужнім, заслужаным перад Бацькаўшчынай майстрам пяра перашкаджаюць сустракацца з чытачамі, не ставяць іх п'есы ў тэатрах, не прымяюць іх кнігі ў кнігарні. З вылога пісьменніцкага Дома, пабудаванага на сродкі Літфонду, выкінулу ўнікальную беларускую бібліятэку (цяпер там рэстаран), дзе былі сабраны тысячы тады ўсіх пакаленняў...

Усё гэта робіцца дзеля таго, каб не дапусціць сапраўдную беларускую літаратуру да шырокай грамадскасці, вось яна і «практически отсутствует». Але гэта зусім не азначае, што ўсім, хто сябе пачувае беларусам, можна выракацца роднай мовы, не ведаць нашых мудрацоў, а потым казаць: ды ў нас нічога няма! Такі нацыянальны ніглізм, самааплётванне толькі на руку тым, хто нішчыць ўсё беларускае. Міжволі ўсплывае ў памяці абергнутая Янкам Купалам, які фактычна і распачынаў пастычны эпіс у нашай літаратуры, старая показка:

Кожны край мае тых,
што апяваюць,
Чым ёсць для народа
ўпадак і хала,
А беларусы нікога ж
не маюць,
Няхай эса хоць будзе
Янка Купала.

Вялікі наш Празорца і народны Пясняр усёй сваёй геніальнай творчасцю яшчэ на пачатку XX стагоддзя апантана працаў на ніве гісторычнай праіды, закладваў трывалыя традыцыі для сваіх паслядоўнікаў зусім не дзеля таго, каб зараз зноў пайшло гуляць па свеце далёкае ад рэальнасці «А беларусы нікога ж не маюць».

Запрашаю ўдумашца ў словы аднаго з герояў «Здрапежанай зямлі» Алесі Петрашкевіча: «Цывілізаваны свет чакае, ці хопіць у насяленцаў падмандатнай расійскай тэрыторыі жадання, здольнасці і мудрасці пераадолець вякімі прывітую памяркоўнікам, абыякавасць да свайго далейшага лёсу і зрабіць вырашальны выбар — ці застапнца народам, націяй і вярнуцца да сваіх каранёў ды, закасаўшы рукавы, будаваць сваю незалежную, вольную, суверэнную, а можа, і нейтральную єўрапейскую краіну пад Пагоняй, ці запрадацца, а затым рассеяцца і распыліцца паміж чужымі. Дык не спяшайцца ж развітацца з Радзімай, пачуйце, пачуйце не толькі Еўропу, але і саміх сябе. Пачуйце!..»

Я гатова падпісацца пад гэтым словамі. І, ведаю, не толькі я. Спраўдзіц гэты запавет здолеем толькі разам, моцна ўзяўшыся за руку на шляху да святла.

Першадрук — «Народная воля»

▶ ВЕРШЫ
Славамір АДАМОВІЧ

Чуеш, вясна!

Героям вайны за сваё

Чуеш, вясна! І чуеш, запахла крывею
у пераходзе пад плошчай імя Кастуся!?

Чуеш, запахла ў Краіне крывавай вясною
і зарымела трывожна ў тонкіх
і тоўстых касцях!

Змоўклі паэты, як птушкі,
пачуўшы грымоты,
і на шалманах затухла на раз блатата.
Вось і настаў ён, час брунай,
найудзячнай работы.
Час, калі ў поле выходзіць суроўы ратай.

Сеяць ён будзе крывавае зерне тэрору,
ды не таму, што не мае з чаго сабе жыць.
Проста ёсць Гонар, які патрабуе адпору
гвалту і здзеку з таго, што мы
хочам любіць!

Гэты ратай, гэты сейбіт сталёвай
карцечы,
працу сваю распачаўшы, не кіне яе
аэс да пары, калі ўроцце расправім мы плечы
і на магіле варожай свой гімн запаем.

Чуеш, вясна! Гэтым разам
крыдавая кветкі
будзе ты бачыць на косях
абжытым двары
і, заціскаючы ў пальцах лязо
ленінградскай жылеткі,
крокі апошнія зробіш з лядком у нутры.
2011, Менск

Пра слабасць

Надта ж хочацца быць слабым,
вельмі хочацца зніякавець
і любіць сябе ў промнях славы,
а ў палітыцы — спраўна лявець.

Бо ад слабага хто там чакае
грозных подступаў і вымог?
Слабых любяць і прывячаюць,
толькі моцным — ні на парог!

Слабых лашчаць, у слабых песцяць
слабасць, быццам бы гонар які,
а як толькі слабы ўваскрэсне —
рэжуць моцнага на рамяні.

Вось чаму я і гэтай восенню
час ад часу хачу слабець...
Толькі ўсё гэта думкі ўскосныя,
не чакайце — буду мацнець!

8 лістапада 2010, Менск

Добрата днія добраму целу!
Целу такому аддаў бы любоў
сваю да апошніяя кроплі даспелай,
а калі трэба — і сваю кроў!..

Будуючы свой беларускі Рым,
вучыся адразу, як бараніць,
бо калі вораг ужо ў двары,
адно застаетца — яго біць!..

Ну нарэшце і я стаў дарослым:
грошай зарабіў, стаўлю помнікі
на бабе з дзедам, па дзядзьку, па хросным;
даводжу да ладу сямейныя хронікі...

Свой дзень святкую са зброяй у руках
і з кветкамі, і з песняй...

Фота: sibuya-litteratury.de/by

Усё астатнія пайшилі далёка нах,
каб МЫ ўваскрэслі...

Рэкламу пра два флаконы ў адным,
далбог, прыдумалі насы:
і два «языкі» ў нас, і дзве душы —
заўсёды і нашым, і вашым...

Знак сонца — свастьку — як ні забараняй —
не забароніш, не забаніш словам!
Не мае сілы ні сіён, нірайх
над вечнасцю, праменнай адмыслов...

Курасоўшчына. Каstryчнік. Першы снег.
Я заўчора крыху выпіў з землякамі,
а пасля карцела здзеяніць цяжкі грэх —
толькі змучыўся, блукаючы кругамі...

Дзверы, замкнёныя на ключы

... і гэта ўсё, што ты змог у сваё 25 —
называцца паэтом?

Ты думаў, на паэтычнай ніве
выжыць прасцей,
чым ваяваць з моцнымі гэта га свету?..

Не, мне не шкада, пішы сабе,
але ці готовы ты
аднойчы адзін на адзін за домам
Ваньковіча

выстаяць супраць жалезнага прэнту?

Бач ты, які рызыкант, зарымела душа
маладзёна
да паэтычнае славы,
ци, можа, здалося наўскідку,

што хлеб свой надзённы
лягчэй зарабіць, калі наблатыкаца
шрайбаць
сякія-такія пісьмёны?

Юнача зялёны!

Я мушу сказаць табе коратка, як адрэзаць:
пакуль не адчуу ты подыху роднай

зялёнае пушчы,
не варта ляпіць з аскалёпкаў чужыя развін-

тажсаны дрэздэн.

Пазія — не прастытутка,

не спіць яна з кім папала,

бо, як любіць казаць адзін мой

барысаўскі сябра,

які родам з Буды крывіцкай, — тутка

нават кахрання мала,

так што, бывае, лепш бы паэту зарвала,
каб голас ягоны, а тым больш слова,
пакладзеныя на паперу,
не адбіralі ў людзей апошнія
дробы веры
ў прыгожае,
у гарманічнае суднясенне словаў, думак,
інтэнцый

у глыбінях эмоцыяў
і на пад'ёме да метафарычных

фартэцыяў!

Малады чалавек, не трэба,
лепш не цвяліце.

Лепш насычайце кальцыем севе
маладыя ж рэбры.

Пішыце штодня ў дыярыю
і дасылайце кахраным

пісмы звычайнай поштай.

Займіцесь ўласным стылем
і выхаваннем пагарды

да цэлупойдных рэчаў,
і перш чым падаць голас

у каралеўстве Пазії,
прислухайцесь да таго, што, магчыма,

есць у вас — у табе...

Чуеш? Здаецца, яно прасіпела нешта такое

цимане,
а ты паспрабуй цяпер запісаць гэта

ў белым полі

A-4 фармату

прыгожымі складнімі фразамі,

бліскуча зарыфмаванымі,

i, можа, тады адчыняцца

дзверы, замкнёныя на ключы...

16 чэрвеня 2011,
у рэжыме Палярнага Дня

Байкот!

Усяму, што расслабляе,
абнадзейвае і знічае павагу

да саміх сябе — байкот!..

Тым, хто лічыў цябе «дэмакратам»

— байкот!

I тым, хто «антысемітам» — байкот!

Байкот недавяркам з усіх бакоў

і тым, хто готовы праліць тваю кроў!

Байкот свалаце так званай маральнай!

Байкот «праўдалибам» кодлы

кабальнай...

Калі ты мужык — заяўі байкот!

Інакш — толькі станкавы кулямёт!..

Пасля байкоту — суроўы кулак

у лепшым выпадку, а ў горшым — так-так

вайна на вуліцах гарадоў,
хаос рэвалюцый, нявінная кроў...

Байкот! — калі хочам добра для ўсіх.
Байкот! — каб вылечыць гэты звіх
гісторыі ў цэнтры Еўропы старой...
Байкот! — я сказаў, хто не згодны
са мной?..

Ну, хто яшчэ на выбары,
каб жыць і далей у практых двары?

7 чэрвеня 2010

У пляцівсят, як і ў дваццаць пляц,
гатовыя я любіць і нават закахацца,
і раздаваць з энергіяй нястомнай
любоў сваю жывую бессаромна!
Валодаю я толькі тым адным,
што ведаю, як цалаваць перадусім...
Ётая мініца простая ў мене:
любі заўжды як-быццам на вайне.
Ты і яна, і ў вас адна хвіліна
на ўсё пра ўсё, і не забыць пра сына,—
таго, які ўжо прыйдзе на вайне,
ды без цябе, пасёт, ды без цябе...

7 сакавіка 2011,
Курасоўшчына, Менск

Чытаючы біляграфіі
Марыі і Кнута Гамсунай

Сустрэць нарэшце сваю Марыю,
гэта радасць вялікая.
Марыя ў дзень апошні памые
і радню на хаўтуры паклікае.

Яна народзіць, яна ўзгадуе
тваіх нашчадкаў; твае ідэі
кухонным клопатам не зруйнуе, —
імі мачней чым ты захварэ.

Твая Марыя — твой скарб да скону;
яна любога цябе стрывае;
яна, калі што, зберажэ ад спарону
тваё жыццё, бо яна каҳае.

5 ліпеня 2010,
запалаўская Нарвегія

Я рабіў бы табе прыемнае,
цалаваў бы, напрыклад, ножкі,
спадзеючыся на ўзаемнае
пачуццё, і яшчэ трошки...

Думаю, ты была б задаволена, —
больш за тое — пела б ад радасці...
Было б табе мною ўсё дазволена,
акрамя аднаго — духам уласці.

Бо жыць са мною, тым больш у любові —
трэба моцнай воля і нэрви...
Я не люблю браць жанчыну з боем —
люблю любіць яе без пярэзы.

Я рабіў бы табе, жанчына,
добра-добра, да радасных слёзаў,
толькі і ты не забываіся
пра свайго мужчыну

i час ад часу купляй яму новыя лэзы.

24 ліпеня 2011

Мы супраць, таму што мы за сваё,
сваё без папраўкі на ўмовы —
спыняемся раны свае залізаць,
а потым ізноў на ловы.

Варожая зграя спрабуе нас
узыць на нашых тэрэнах,
ды толькі важак пракрыпеў нам: атас!
трымаць адкрытай арэну!

У нашых пушчах толькі сукі
для сук перакінутых знайдуцца.
Хай мы ваўкалагі, ды не прусакі,
і вораг пад намі зойдзеца...

8 сакавіка Славамір АДАМОВІЧ адзна-
чыў сваё пяцідзесяцігоддзе. Шчыра жада-
ем яму моцы, радасці і кахрання!

► ФРАГМЕНТЫ

У СВЯТЛЦЫ КНЯЗЯ ІЗЯСЛАВА

З РАМАНА «РУРЫКАВІЧЫ і РАГВАЛОДАВІЧЫ»

Беларуская гісторыя і культура такія даўнія, разнастайныя ды багатыя, што ў іх кожны год шмат значных юбілеяў. Вось і сёлета. Самы вялік! 1150 гадоў! Не, не Палацку, а толькі таму часу, якім пазначана, што крывіцкі горад быў ужо! Значыць, маці гарадоў нашых... Каб зацікауленым больш даведацца пра гэта, варта зазірнуць у грунтоўную гісторычную даследаванні Г. Штыхава, М. Ермаловіча, У. Арлова.

Я заканчываю раман пра лёс шасцярых дзяцей наўгародскага, а потым вялікага князя кіеўскага Уладзіміра і палацкай князёўны, а затым вялікай княгіні кіеўскай, а ўрэшце ізяславскай ці палацкай манахіні-чарніцы Гарыславы-Рагнеды-Анастасії. Пррапаную ўваже чытачоў старонкі з гэтага твора — пра тое, як і чаму мог Уладзімір другі раз наведацца ў тагачасны Палацеск. Да сына ізяслава...

Генрых ДАЛІДОВІЧ

1

— Бачыш, журній (маркотны) я. Турбота важкая пагнала мяне з Кіева, — пасля нядоўгага маўчання паствукаў вялікім пальцам па стале Уладзімір. — Напасць вялікая насоўваеца на мяне і хутка наляціць хмарай чорнаю...

— Зноў — печенегі? — здагадаўся ізяслав. Яны вось ужо каля ста гадоў трymаюць Кіеў у напрузе. То нападаюць, то саюзіца, але саюзікі ненадзеіныя. Цяпер ярыя Уладзіміраворагі. Першы раз малі расправіца з ім, калі яго бацька заваёўваў балгарскія землі (каля 968 г. — *Aյтар.*) і яны асадзілі ў Кіеве княтіню Вольту з унукамі. Праз гады чатыры яны па нашэпце і подкупу візантыйцаў падпільнивали яе мужа, Святаслава, калі ён вяртаўся дамоў, і загубілі яго. Ужо некалькі разоў уступаў з ім у бой і Уладзімір.

— Печанегі, сын. Восем іхніх каленаў збіраеца, каб расправіцца са мной. Ворагі даўнія, воі смеўля і лютыя. Вось еду ў Ноўгарад сілы збіраць для адпору. Можа, і ты падсобіш? Хоць дружынай?

— Ты добра ведаеш: сілы вялікай мы не трymаем, — адказаў ізяслав. — Ды нам нікто не пагражае, і мы вайны ні з кім, як ты даў наказ, пачынаць не будзем. Мы — аратыя, дойліды, кавалі, гарбары, каменишчыкі, рыбаловы, паляўнічыя, купцы. Дзетак кемных вучым чытаць і пісаць.

— Ты — дбайлівец, добра агаспадарыў Палацеск. За кароткі час ён стаў лодны, — згадаўся Уладзімір, змоўчаваючи, што той, стары, Палац разбурыў і папаліў ён.

А каб не спустошыў, не абязлюдзіў, то сёня ў ім мо было бы каля 10 тысячаў насељнікаў, што зрабіла б яго вялікім горадам нават на далёкіх прастранях. — Спраўна гаспадарыш, разумна з суседзямі ладзіш. І з варагамі дружбуеш. З радні Олава Тругавасана жонку ўзяў. — І пакрыўджана: — На вясле бацьку не паклікаў...

«Думаў паклікаць, але маці і бацькы адговарылі, — мог адказаць ізяслав. — Сказаў: не трэба тут ён. Не будзем кланяцца яму. Ды тады, на гулянні, што магло быць? Ці абышлося без помсты, без нажа якога-небудзь смельчака альбо без атрутніка кухара?! А гэта — новая бітва...».

Інчай апраўдаўца ізяслава не стаў.

— Ладна, — незласліва прамовіў Уладзімір. — Не будзем жыць толькі з крываў і помстай! Але ведай: не будзе мяне (па-ва-

шаму, ліхадзея для Палацеска) — цяжка стане і табе, сын... Ты — адэрзаная скіба, ды я берагу і цябе... Ты — усё ж мой сын, Рурыкавіч. І дзеці твае будуть ізяславічы-Рурыкавічы. Адно дрэва. Ці мо і ты лічыш: ты, як і Святаполк, — не мой, я Яраполка?

— Не, я так не лічу. Я, як нікому, веру маме. Выбачай, яна сказала мне, што хацела выйсці замуж за Яраполка, але дасталася табе цнатлівай... Таму дазволь выказаць табе просьбу запаветную, вялікі князь-бацька, — ізяславу мільгнула думка спажыць бацькаву лагоднасць (а той ажно павесялеў, калі нарашце пачуў жаданае слова). — Вярні нам Віцебск і Усвяты. Цяжка нам без іх. Замінка вялікая па Заходніяй Дзвіне ў дніпроўскі шлях з варагаў у грэкі. Клянуся: ні Ноўгараду, ні Кіеву перашкоды ад гэтага не будзе.

Уладзімір лагодна ўсміхнуўся, пахітаў галавой:

— Во-во! Не зусім дарэмна перасцерагаюць мае бацькы: ты ўжо асмакаваўся княжыць, набраць сілу. І хоцяцца ўсё больш і больш. Грозен, сын, становішся! Ды з палацескімі памяшчіці і гонарам! Усвяты і Віцебск цябе яшчэ больш амациоўць, адкрыто шлях на Смаленск... Ды і небяспека Пляскову (Пскову) і Ноўгараду...

— Нам трэба ўсяго толькі звязаць канцы разарванага.

— Разумею, усё разумею, сын, — уздыхнуў Уладзімір. — Як ужо сам ты пераканаўся, я не праста саслаў цябе на край крываў-ца-палацескай зямлі, дазволіў там мець свой град — ізяславуль. Я хадеў пабачыць, як на цябе паглядзяць вольналюбівія дрыгавічы. Калі ўпісціць цябе ў Палацеск, то ты ўзысьці — пад твой рукоў апнулся нямала памежных, а то і дрыгавічкіх зямель уніз па Свісла-

чы, за Менеск і Нямігу, па сушы (Лагойск), па Бярэзіне (Барысаў). У іншы бок — да Дняпра (Орша, Коўпіс, — устаўкі з назвамі гарадоў мае; даследчыкі маюць розныя думкі, калі, як гэтыя і іншыя гарады апнуліся ў складзе Палацкай зямлі. — *Аўтар.*), па лісіцы з аўкштайтамі і па азёры з лагаламі. І табе мала гэтага? Святаполк з Турава вушы мне прагудзей: ты прагна і на некаторыя іншыя дрыгавіцкія абсягі ўжо замахваешся! А хіба ты з маймі даннікамі, радзімічамі, не шэпчашся? — паківаў перад ім пальцам. — Аспярожна, сын! Не перабольш! Ты і так немалую дзяржаву маеш! Пакінь мроі, каб злучыць палацескіх, а то і ўсіх крываў-чоў, дрыгавічоў і радзімічоў на суперак Кіеву! Буду я жывы ці не, а гэтага Кіеў ніколі не дапусціць!

— У мяне німа такіх мрояў, — апраўдаўся ізяслав.

— Калі німа ў цябе, то будуць у тваіх наступнікаў, — пераканана сцвердзіў Уладзімір. — Я табе скажу больш: мае бацькы быті не супраць даць табе Палацеск, але яны скрыгочуць зубамі, што ён не ў нашых руках, а сам па сабе і расце, мацуецца. Дык май тое, што маеш: інчай страціш і яго. Не скажу, спраўны гаспадар, але будзь яшчэ і спраўны палітык. А што да Віцебска і Усвяты, то... Не пра іх мін цяпер баліць галава, а пра вайну з печенегамі. Дык пакіну сям'ю ў цябе, а сам паймчуся да наўгародцаў, чудзі, весі, каб набраць там сілы. Ды і з маймі «любімы» варагамі трэба паразумеца...

А за гэты час, думаю, прыйдзе падмога з Раствора, ад мурамы, вяцічаў, куды паслаў бацька.

«Ты, бацька, не такі ўжо дальнабачны палітык, — не цярпелася сказаць ізяславу. — Праплічыўся ты. І не раз. З варагамі не пададзіў яшчэ тады, калі яны памаглі табе ўзяць Палацеск, сесці ў Кіеве на вялікакняжскім пасадзе, а ты іх падмануў. Меўся даць ім па дзве грыўны з кожнага кіяўляніна — і не даў. Столыкі цягнуў ката за хвост з абліянкамі, што яны са злосці плюнуці і сыйшлі ў Візантыю. А ты наўзданога паслаў грамату базіліусам: асцерагайце ся гэтых ваўкоў, не пакідайце іх гуртам, а падзяліце іх і разашліце па розных мясцінах! Мог мець падмогу і ад ляшскага Баліслава, але той у крываў-чоў: ты адмовіў яму ўзяць за жонку дачку Прадславу. А шлюб гэты быў бы вельмі выгадны табе. Дык Ноўгараду будзе няпроста дапамагчы: на паўночныя яго землі хлынулі нарвежцы і ці не скарылі ўжо Ладагу».

— Вось што, сын, — папрасіў Уладзімір. — З «маймі» варагамі буду сам дамаўляцца, а ты складзі грамату да Олава Тругавасана. Папрасі пакінуць Наўгародскую зямлю ў спакою і памагчы мене. Калі не самому, дык сілай іншых конунгаў і ярлаў (як пазначаюць даследчыкі, новая вырашальная бітва Уладзіміра з печенегамі адбылася ў 997-ым). Значыць, ён мог наведацца ў Палац у снегні 996-га. — *Аўтар.*

— Напішу, — не мог не згадзіцца ізяслав і заадно падступіўся

да яшчэ адной запаветнай сваёй мары. — Дазволь, князь-бацька, папрасіць у цябе яшчэ пра тое, што ад цябе не патрабуе ніякіх турбот... Табе трэба сказаць толькі адно слова: «згодзен»...

Той скімуроў бровы: мабыць, адчуў, якай яго просьба.

— Пра хрысціянскую міласэрнасць тваю шыроку ходзяць легенды, — пачаў захвалваць ізяслав. — Дык правяў і ён да мяне з маці. Не супярэч, каб яна жыла ў Палацеску.

Уладзімір незадаволена памаўчаў, а затым пазлараднічаў:

— А хіба ты не парушаеш мой наказ? Хіба не часта бачышся шэпчашся з ёю?

— Які быў я сын у вачах палацескага, ізяславскага і іншага люду, каб занядбаў гаротную маці? — У ізяслававым запытанні быў і схаваны папрока. — Які чалавек? Хрысціянін?

— Яна ненавідзіць мяне?

— Зусім не. Яна і за цябе моліцца.

Уладзімір ажно ўстрэпянуўся ад таго нечаканасці, зноў, але на гэты раз задумліва памаўчаў, а затым раптоўна перакінуў віні:

— А чаму ты пра гэта ў мяне просиш? Чаму не ў вашага япіскапа? Яна — манашка. А дзе жыць ёй, тут альбо ў ізяславілі, пра гэта найперш рашае ён, яе пасть... Выбачай, але мне німа часу на размовы з ім... Нават выслушашъ яго скаргі на тое, што ты не зусім шчырун новай веры...

— Я не насаджаю яе гвалтам, — не столькі апраўдаўся, колькі патлумачыў ізяслав. — Ды нельга ж так — узяць і ўсё па-жывому перасекчы. Трэба ж, каб і засталася нейкая повязь з даўнім.

— Але нібыта шмат патураеш старавернікам.

— Як каму, — спакойна, са знакам нязгоды адказаў ізяслав, бачачы, што цяпер бацьку мала цікавіць, як ён адносіцца да новай веры. Тым больш ведае, што новую веру працаведе больш за іншых маці. — Ну, як быць супраць вешчуноў? Яны не толькі моляцца, плююці песьні старым бағам, але і стараюцца прадказаць ліха і бяду. З імі, як ведаю, раяща і ўсе хрысціянскія ўладары. Канечно, яны не ўтратуць ад засухі ці ліўняў, ад чорных хвароб. Ды чалавеку лягчэй, калі яму нехта хоць паспачувае. А як не паважаць зялейнікаў, якія ведаюць сакрэты лекавых зёлак і, бывале, добра лечаць? Не бачу бяды вялікай ад варажбітоў, баянаў, абярэжнікаў. Без іх сумней жылося б. А вясёлыя і сунмныя святы: Каляды, Масленіца, Гуканне вясны, Сёмуха, Купалле, Дзяды? Хіба гэта горш, страшней, чым некалі ў Рыме, дзе цешыліся крывавымі баямі, забойствамі гладыятараў?! Ну, а пра ведзьмакоў, ваўкалакаў — гэта найбольш паданні і казкі. Але і яны трэба. Япіскап наш працаведе пакорлівасіць, а сам нецярпімы, абзывае дзікунамі...

— І мяне, думаеш, Канстанцінопаль усё яшчэ не лічыць дзікуном? — усміхнуўся Уладзімір. — Лічыць. Бо для яго ўсе славяне

цёмныя і адстальня. І няхай сабе фанабэрьщца. А мы яму ўцерлі нос. А далей — яшчэ больш... — Усміхнуўся: — Хоць і мы — не лепшыя... Не лічым, апрач Кіева, Палацеска і Ноўгарада, не толькі язычнікаў, але і іншыя плямёны нявартымі людзмі! Бы нават не нашымі дзядамі заведзена: калі хочаш како падуладзіць, спачатку пачынай яго знеслаўляць, прыніжаць, а сябе ўзвышаць... А раз ты вышэйши, то і маеш права на іх. Каб абчалавечыць... Вось тыму і ваш япіскап нецярпімы... Хоча хутчай стаць пастухом над паслухмянымі статкам...

— ...Не чапаю тых, хто пастарому звыча спальвае цела нябожчыка і попел у скрынчу выстаўляе на перакрыжаванні дарог, — ізяслав перавёў гутарку на іншы: — Але строга караю многажэнцаў. Тых, хто забівае жонку нябожчыка і спальвае разам з ім. Не дазваляю кроўную помсту, біць удаву, калі яна ў плакальніці мала налье слёз. Забараніў дзяцям і ўнукам вывозіць у пушчу і пакідаць там састарэлых, нямоглых бацькоў і дзядоў. Натхняю адступіца ад такога дзікунства, а шанаваць старых. Як магу, стараюся, каб было чым больш пісьменных людзей. Іх ужо ніяма. Ужо не толькі я ці многія бацькы, але і ніяма мужоў знатных пішуць адзінаму на б

Я хацеў перадаць гэта табе перад усёй знацю ў Кіеве, але ты не пажадаў наведацца... Так што, прапаўдзе, пакінцы няявісць да мяне: як бачыш, грэх свой яшчэ раз замольваю... Толькі... — схмурыўся. — Толькі, паўтаруся, не алчнічай на суседня землі, што на ўліку ў Кіеве...

Уладзімір, абапіраючыся на стол, цежавата падняўся. Хутка стаў на ногі і Ізяславу. Бацька цяпер адмыслова, па-новаму прытухлымі вачымі агледзеў яго — нібы не ўзнёсла, як, бывае, без слоў, але ўспешліва радуецца бацька за сынаву ўдаласць. Не, ён не раўнене, але ведае: зайдросціць, шкодзіць будуць іншыя, каму яна, гэтая ўдаласць маладага, нажом у сэрца.

— Я веру табе, сын, — прамовіў Уладзімір. — Сам убачыў: не жывеш помстай...

— Дзякую, — схіліў галаву Ізяславу. — А я рады, што мы пабачыліся і пагаварылі. Што адсунуўся ён, недавер... А што да помсты, то яе ўжо даўно няма. Ты ў 6495-м (987-м ад нараджэння Хрыста). — *Аўтар*, зрабіў правільны выбар. Хрысціянства ўжо само ішло да нас...

— І табе дзякую, — таксама пакланіўся Уладзімір. — За разуменне тваё...

— Усё будзе добра, — нязмушана ўсміхнуўся Ізяславу. — А печанегаў адб'еш. Ужо аднотваё імя шмат значыць.

Бацька, здаецца, размякчэй. Ёсьць такая рыса ва ўладных, жорсткіх людзей — чуллівасць у пэўнія, асабліва пяшчотныя хвіліны. Вось і ў таго нагарнулася на вочы слёзная павалока.

— Палацеск будзе ганарыщца табой, — прызнаў Уладзімір. — Канечне, найперш як Рагвалодавічам па кудзелі. І ты ўжо заслужыў гэта. Ты і вялікім князем кіеўскім спраўным быў бы. Старэйши з вас, Вышаслаў, не мае таго, што маеш ты.

— Ён быў, ёсьць і будзе першым. Я на Кіеў не пасягаю і не буду пасягаць.

Ясней яснага: ісці туды — весці за сабой, як цяля на вяровачы, і Палацк. Памрэш — будзе іншы вялікі князь, хай сабе і твой сын, а вось Палацк застанецца пад уладай Кіева. Усяго толькі як удзельнае яго княства. А вось сённяшні яго падмурок можа быць і для свайго вялікага гмаху...

— Давай, сын, адбымемся на развітанне.

Прытуліліся. І па паніклых бацьковых плячах, слабым поціску руک Ізяславу найбольш адчуў: той — таксама зямны, ужо аслабелы чалавек.

— Беражы сябе, пра сыноў дбай, — адхіліўшыся, даў наказ Уладзімір. — А маці твая... Зямля нас памірши... А судзіць будуць там... — Паказаў пальцам на стол. — Яна — вялікая жанчына... Ва ўсім... Я такой красы жаночай і моць духу чалавечага больш не ведаю... Калі цяпер ёсьць праведныя на грэшнай нашай зямлі, то яна — з іх. А Саламон сказаў: «Праведніцы в векі живут, и от Господа мэда (узнагарода) их, и строение (клопат) их (пра іх) от Вышнега...».

...Што да Рагнеды, то япіскан адмахнуся ад Ізяслававых назойных просьбаў: не я ссылаў тваю маці ў Ізяславль, а вялікі князь кіеўскі як злачынцу вялікую. Дык няхай у паўзямлянцы-келлі адмольвае свае грахі. А супраць яго волі я не пайду...

Помнік «Рагнеда і Ізяславу»

2

Сюды, у княжскую трапезную, пакаёвая прывяла дзве маладыя жаночыя асобы. Ужо дарослу дзічыну і падлетка — Прадславу і Праміславу. Абедзве, як і іхні бацька для чужога вока, не ў княжкім убранні, а кожная ў не-звычайнім — не зусім святочным персідскім зялёнім, з чырвонымі вышыўкамі сарафане паверсе ліловай паддзеўкі, у зялёна-чырвоных скіндзячках. А вось на валасы і твар яны былі даволі розныя. Старшая сястра — русавая, з глыбокім блакітам вачэй, ужо з

лёс, за ростань з маці, за іхняе цяперашніяе. Але знайшла сілы, ўсміхнулася сястры:

— Праміслаўка, падыдзі, адбымі нашага старэйшага браціка.

Тая зрушылася і ішла так, як змалку вучанча хадзіць юных княжнаў, з высока паднятымі галавой, лёгкай, дробненькай перабраючы нагамі. Ізяславу пяшчотна прытуліў яе:

— Маленькая наша!.. Па ўсіх вас, адлучаных, гаравала і гаруе маці, а па табе, меншанькай, — найбольш... — Новы прыліў чуллівасці ў Ізяслава.

Гэтак жа сталася і з прысутнай тут Соф'яй — Прадслава, амаль яе аднагодка, ашчыравала яе абдымкам і пацалункамі («Рада бачыць цябе, братава!»), а Праміслава толькі прытулілася, а Соф'я першай пацалавала яе, як дзяўчынку.

Як было бачна, Соф'я (яе, ня-вестку, цёпла блаславіла іхня маці) сёння зноў была ўражаная — раней ад жаночай вялікаснасці Рагнеды, а цяпер ад стройнасці і красы яе старэйшай дачкі, палубаванай, асвечанай нябесным і зямным дарам. У Рагнеды і Прадславы абывасакародзіласякроў паўночных конунгага і полацкіх князёў. У іх хороша спалучыліся жаночая прастата і зграбнасць.

— Прапуш падсілкавацца, — запрасіў Ізяславу сястру, паказваючы на доўгі стол з рознай ежай, дзе былі тушаная капуста з гускай, маладыя баравічкі, ржаны хлеб і пшанічная булка з макам, смятана, малако, мёд, кісель і сыта да яго, журавінавы напітак, ачышчаныя арехі, засушаныя вінаград.

— Мы не галодныя, брацік, — адказала Прадслава, — а рваліся сюды найперш дзеля таго, каб пабачыцца. Пагаварыць. Мы ж — аднакроў! Каб ты ведаў, як я радая нават зірнуць на цябе!

— І я, сястрычкі мае. Тады давайце ходзіць прысядзэм.

— Як яна, мама наша? — калі селі, нецярпелася ўведаць Прадславе.

— У смутку глыбокім, у малітвах. Адна яе радасць, што ўсе мы жывыя і здаровыя. Ад таго і яна моцная целам ды духам.

— У Палацеск «ён»... — Прадслава хітравата ўсміхнулася (значыць, дайшло да Кіева, што ён, Ізяслав, і маці так называюць Уладзіміра), — ...мяне не пускае... А вось у Раставе ў Яраслава, у Цымутараакані ў Мсціслава, ва Уладзіміры ва Усевалада і ў Тураве ў Святаполка была.

Не сказаць, каб Ізяслав зусім нічога не ведаў пра сваіх далёкіх ад яго братоў і сястёр, пра тоесё дачуваўся ад розных гасцей і сваіх віжоў, ды зусім іншае — не чужы пераказ, а сяstryн аповед.

— У старэйшага з вас, Вышаслава з Ноўгарада, не была, дык нічога пра яго не могу сказаць. Малодыя твае браты маюць розныя характеристы, — расказала яна. — Яраслав — не па гадах сур'ёзны, смелы, нават дзэрзкі і прагны да ўлады. Перахоплівае ўжо яе ў пестуну Будага, змушае сагнущца перад ім растоўскую знаць. — Усміхнулася: — Не дарэмна кажуць, што рыжыя і кульгавыя злыя, а то і ліхія...

— Ён моцна кульгае? — спачувальна запытала Ізяславу.

— Даволі.

— Дзякую Богу, што ходзіць. Як помню, ён жа да трох гадоў не мог сам стаць на ногі. Мама гаравала, што будзе лежань, а значыць можа быць князь-ізгой. Ускочыў і пабег, калі... — І не дагаварыў.

— Мне ўпітай расказалі пра тое... — Прадслава дала знак, што разумее яго недамоўленасць.

— Яраславу крыху помніць маму і цябе. Цябе — тады, калі ты засланы сабой маці... Яго гэта вельмі ўразіла... Ён пра вас многа распытаў. Адказала, што ведала. І ён заплаўа... А Мсціслаў кажа, што нібы ў густым тумане бачыць вас. Цяпер, якмо і ведаеш, чатыраццаця яму, на чатыры менш, чым Яраславу, яшчэ толькі прабываюцца вусікі, але ўжо раславаты, моцны, старэйшых отракаў і грыдніяў вяляе, калі схопніца дужацца накрыжкі. Кемны. Бярэцца ў рожкі з цымутарааканскімі вяльможамі. Дык і ён, як і ты, Яраслав, будзе спраўны князь.

— Уздыхнула. — Хоць яму мо будзе сама цяжкай з усіх вас: абкружаны морам і ворагамі. Адным словам, «ён» (без усмешкі ўжо) задаволены

вамі: «Па мне пайшлі». Праўда, калі хтосьці з баяраў асмеліцца падаць голас, што ён дарэмна падзяліў дзяржаву паміж сынамі, сам забенішніц «единовластие», бывае, і зморшчыць лоб: «Хоць... Папраўдзе, хто ведае, як потым маладыя арлы будуць паводзіцца са старым, аслаблым арлом... А як пасля смерці маёй паміж сабой?..

Не пераўюцца ці не разарвуть сабраную прадзедамі і мной славянскую імперию?..» А што да Усевалада нашага... — Сумна захітала галаваю. — Маленькае княства яго, і ён... Падлетак ужо, павінен інтарэс свой мець, а ён гуляе ў дзічыні забавы і з меншымі за сябе. А баярам гэта толькі і трэба. Зусім не гадаюць у ім княжскі дух, спажываюць і будуць спажываць яго слав沃尔насць.

«Разумная Прадслаўка, — пачешыўся Ізяславу, — і душу вялікую ды глыбокую мае».

— Я, сястрычка, — прамовіў уголас, — ні супраць бацькі, ні супраць братоў ніколі не пайду.

— Многія кажуць, што ты — «мірны князь, будаўнік». Хоць, брацік, ёсьць і незадаволеная, што бацька (і яна цяпер пазбегла слова «ён») адасобіў вас ад славянскай імперіі, аднавіў палацеское вольнае княства. Ды ўгледжваюць табе дзеда Рагвалода хітра

задуманы далёкі намер... Якраз праз вашу мірнасць...

— Як і бацьку, табе таксама скажу: мяне асперагацца не трэба. Самы вялікі мой намер зусім адкрыты: паставіць на ногі Дзедаўшчыну. Каб люд яе не жыў у норах і не хадзіў у звярыных скурах, каб ён быў такі, як і люд у Кіеве, Ноўгарадзе. Каб многаму навучыцца і ад Візантый, і ад заходніх земляў. Каб усе пабачылі: мы нічым не горшыя за іншых, многіе і нам па сіле нашай, па розуме і ўмельстве!

— Цяжкая, прыкрайная была мая пасядка ў Тураў да Святаполка, — вяла далей свой расказ Прадслава. — Яго маці гудзе і яму, і тураўцам у вушы: яе сын — Яраполкаў, дык не Вышаслаў з Ноўгарада, а якраз ён па даўнім праве некалі павінен быць на вялікакняскім кіеўскім пасадзе. А цяпер павінен быць, як і ты, асобна ад Кіева... Непадуджавацца яму Рагвалодаў Палацеск, дык такое права мае і град брата Рагвалода Тура... Усіх вас, «малодых, Уладзіміровых сыноў», люты ненавідзіцца, жадае вам зла вялікага. Шэпчанца з ляхамі, мае намер ажаніцца з іхнім князёўнай. Я не магла не перасцерагчы бацьку пра гэта. Хоць Святаполкавы мары магутць быць і марныя. «Яна» (Ганна) нашэптва нашаму бацьку, каб запераюцца ў будынку, якіх сястры, я асобна ад Кіева... Непадуджавацца яму Рагвалодаў Тура... Усіх вас, «малодых, Уладзіміровых сыноў», люты ненавідзіцца, жадае вам зла вялікага. Шэпчанца з ляхамі, мае намер ажаніцца з іхнім князёўнай. Я не магла не перасцерагчы бацьку пра гэта. Хоць Святаполкавы мары магутць быць і марныя. «Яна» (Ганна) нашэптва нашаму бацьку, каб запераюцца ў будынку, якіх сястры, я асобна ад Кіева... Непадуджавацца яму Рагвалодаў Тура... Усіх вас, «малодых, Уладзіміровых сыноў», люты ненавідзіцца, жадае вам зла вялікага. Шэпчанца з ляхамі, мае намер ажаніцца з іхнім князёўнай. Я не магла не перасцерагчы бацьку пра гэта. Хоць Святаполкавы мары магутць быць і марныя. «Яна» (Ганна) нашэптва нашаму бацьку, каб запераюцца ў будынку, якіх сястры, я асобна ад Кіева... Непадуджавацца яму Рагвалодаў Тура... Усіх вас, «малодых, Уладзіміровых сыноў», люты ненавідзіцца, жадае вам зла вялікага. Шэпчанца з ляхамі, мае намер ажаніцца з іхнім князёўнай. Я не магла не перасцерагчы бацьку пра гэта. Хоць Святаполкавы мары магутць быць і марныя. «Яна» (Ганна) нашэптва нашаму бацьку, каб запераюцца ў будынку, якіх сястры, я асобна ад Кіева... Непадуджавацца яму Рагвалодаў Тура... Усіх вас, «малодых, Уладзіміровых сыноў», люты ненавідзіцца, жадае вам зла вялікага. Шэпчанца з ляхамі, мае намер ажаніцца з іхнім князёўнай. Я не магла не перасцерагчы бацьку пра гэта. Хоць Святаполкавы мары магутць быць і марныя. «Яна» (Ганна) нашэптва нашаму бацьку, каб запераюцца ў будынку, якіх сястры, я асобна ад Кіева... Непадуджавацца яму Рагвалодаў Тура... Усіх вас, «малодых, Уладзіміровых сыноў», люты ненавідзіцца, жадае вам зла вялік

► ЗГАДКІ

ПАМИНАЛЬНАЯ МАЛІТВА, АБО ЗАПОЗНЕНАЕ РАЗВІТАННЕ

Уладзімір СІЧЫКАЎ

Тэлефонны званок Валянціны Аксак заспей мяне перад уваходнымі дзвярыма ў ПЭН-цэнтар. Прасіла яна сказаць для «Радыё Свабода» колькі словаў на адыход у лепшы свет Ванкарэма Нікіфаровіча, і навіною гэтаю праста агаломышыла мяне. Папрасіў паўзы, нібыта каб зняць верхнюю вопратку і працерці затуманеная з марозу акуляры, а тым часам ліхаманка спрабаваў усвядоміць пачутае і пастараца хоць збольшага прымірыцца з нялітасцівай реаліяй.

Што мог сказаць?

Тое, што бясконца смуткую, бо чалавек гэты быў у пэўні час досьць блізкі мне і, як мог, паспрыяў у літаратурным навучанні і творчым росце. Што даў мне разгорнутую, на дзве старонкі машынапісу, рэкомендацыю на ўступленне ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. Што прыемна дзівіла мяне тое, як цярпіў, мякка і далікатна ваджкаўся ён з намі, тагачаснымі студэнтамі-філолагамі, пачаткоўцамі ў літаратуры...

Сустракаліся мы з ім і на прыступках агульнага alma mater, і ў аўдыторыях філалагічнага факультета на вуліцы Чырвонаармейскай, і ў кавярні Дома літаратора. За гонар лічыў я запрашэнні ў дом вельмі далікатнага і абаяльнага чалавека, патомнага інтэлігента, прызнанага перакладчыка і крытыка, літаратуразнаўцы і кінасценарыста. Пра літаратурныя ўзаемасувязі дазванацца ад яго можна было

Нугзар Каберыйдзе (Грузія), Уладзімір Січыкаў і Ванкарэм Нікіфаровіч на семінары перакладчыкаў у Доме творчасці «Іслач», 1989 год

не адцягнена-абстрактна: яны ладзіліся навідавоку — удзельніцу творчых семінараў была і астрапантка, балгарка Венета Георгіева-Козырава з Габрава, з адной з сусветных стаціц гумару.

Аўось сумнайвасткава Чыкагапра адыход Ванкарэма Валяр'янавіча, ведаю, ударыла нібыта ахубоку не толькі мяне. Але чамусыці, пэўна, крыху крамольна, падумалася: «Можа, і добра, што дзяналіся мы на Беларусі пра гэта запознена, што, нягледзячы на сучасныя мажлівасці сувязі, тужлівая вестка прыйшла з-за ажыяну толькі праз трэх месяцаў». Гэта крыху змікшыравала боль ад страты і заўсёднае, непазбежнае ў такіх выпадках адчуванне вінаватасці.

Ванкарэм Валяр'янавіч быў аўтарам паўсотні сцэнарыяў дый інсцэніровак тэлевізійных і дакументальных фільмаў. Герой аднаго з іх Рыгор Барадулін прыгадваў, што Ванкарэм Нікіфаровіч, як абазнаны мінчук, уводзіў яго, ураджэнца Вушаччыны,

не толькі ў сталічнае жыццё, але і ў літаратуру, дапамагаў літаральна ва ўсім.

Гэты досьць рэдкі талент добразычлівага сталкера, тактоўнага правадніка могуць засведчыць і многія іншыя літаратары, выдаўцы, навукоўцы, рэдактары, журналісты, якім пашчасціла супракацца, сумоўніцаць і працаўцаць поруч з нястомным рупліўцам на ніве беларускае і не толькі айчыннае культуры і прыгураснага пісьменства. Балгарскі ордэн Кірылы і Міофодзія (на Беларусі толькі чатыры ягоныя кавалеры!) ёсць адзнакаю шматгадовай перакладчыцкай працы на глебе славяншчыны, а калі сягнуў за ажыянь, дык дасканала спасцігнуў Ванкарэм Валяр'янавіч і культуру новага месца жыхарства. Але і ў далёкім Ілінойсе нястомна прапагандаваў ён беларушчыну, намагаўся, каб беларускае жыццё там ажыўлялася.

Шчыраваў як журналіст, пісаў літаратуразнаўчыя артыкулы, ук-

лаў зборнік драматургіі беларускіх эмігрантаў «Урачыстасць у садзе», перакладаў на расійскую мову познія творы Васіля Быкава, адкрываў іх расійскамоўнаму чытачу.

Ахвотна дзяліўся ён сваімі напрацоўкамі і творчымі здабыткамі. Электронная пошта аператыўна прыносіла пераклады быкаўскіх апавяданняў і прыпавесцяў («Желтый песочек», «Пригорок», «Полководец», «Подаренная жизнь», «Хвостатый», «Свобода», «Оборонка», «Маленький красный цветочек»), калі ўкладаў я том выбранага для маскоўска-шварскага выдавецтва «Мартин». Больш за тое, падахвочіў ён і мяне перакласі на расійскую мову прыпавесць «Кошка і мышка», а потым і апублікаў яе ў адной з чыкагскіх газет, зладзіў тым самым маю першую заакіянскую публікацыю.

Цешуся з тae прычыны, што змог хоць крыху аддзялчыць свайму літаратурнаму настаўніку — друкавацца пачаў ён якраз у

год майго нараджэння. У пэўны час удалося завабіць яго да падрыхтоўкі і выпуску антологіі грузінскай дзіцячай літаратуры «Дружная з сонцем» у выдавецтве «Юнацтва». Пазней паспрыяў яму усталяваць контакты з рэдактарамі часопіса «Дзеяслоў», у якім неўзабаве з'явіліся некалькі нікіфаровічавых артыкуулаў і эсэ, прысвечаных Алею Адамовічу, Васілю Быкаву, Уладзіміру Дубоўку.

У полі ягонага зроку практычна не было выпадковых ці малазначных постасці. Цікавілі яго і зайлалі, акрамя ўжо згаданых карыфеяў, творчасць Марка Шагала і Стэфаніі Станюты, Аркадзя Кульшова і Івана Мележа, Івана Пташніка і Янкі Сіпакова...

Дый і ягонае імя і імя па бацьку былі настолікі рэдкі і адметныя, што дастатково было прымовіць у літаратурных колах толькі іх, без прозвішча, ці нават толькі кароткае — як пароль — Рэм, станавілася зразумелым, пра каго ідзе гаворка.

На вялікі жаль, перапіска наша паступова затухала: ён азываўся нават па электронцы ўсё радзей, а я не асмельваўся назаляць...

Днямі пераглядаў свае архівы. Покуль што не адшукаў некаторыя фотаздымкі, затое знайшоў рукапісныя пісъмы, ужо згаданую рэкамендацыю ў творчую суполку. Пагартаў блябліяграфічныя і іншыя даведнікі, — і глыбока засмучіла мяне, што працягтыя ці то юдафобіяй, ці то праага палітычнай помсты за эміграцыю ў ЗША выдаўцы і рэдактары 18-томнай «Беларускай энцыклапедыі» не змісцілі нават самай сціплай персаналіі пра найшаноўнага інтэлігента, эрудыта ды (іронія лёсу!) энцыклапедыста.

Але, напэўна ж, нездарма слова «свет» фігуруе ў найменнях ягоных кніг-манаграфій «Усяму свету — свой дар» і «Дарогі ў шырокі свет».

Імя ж «Ванкарэм» дагэтуль гучыць мне як сакральны напамінак. Упэўнены, што творчая спадчына непазбыўнага патрыёта і разам з тым грамадзяніна свету Ванкарэма Нікіфаровіча будзе яшчэ належна расчытаная і як след ацэненая.

19 лютага 2012 г.

Злева направа: Валерия Маргулис, Раиса Баравікова, Эдзі Агняшкевіч, Таіса Бондар, Любіца Турбіна, Галіна Каржанеўская, Жэнія Інішыць. 1976 год.

НАС БЫЛО МНОГА

ДЗЁННІКАВЫ ЗАПІС АД 6 МАЯ 2011 ГОДА. ПЯТНІЦА

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

«У гэты панядзелак, перад Раадуніцай, пахавалі Валю Коўтун. Генрых Даўдовіч пра яе цёпла напісаў у «Народнай волі». «Адыходзіць наша пакаленне», — падумала я пад вечар і зразумела, што гэта гатовы радок верша».

Даўні маладосцеўскі здымак мене падарыў той самы Генрых, мой сусед па лысагорскай дачы. Мяне, настаўніцу, толькі што прынялі ў Саюз пісьменнікаў. На мне белаблакітная крымплеанавая сукенка (хаць крымплеан ужо выходзіў з моды.) Мабыць, адбывалася якакасць літаратурнай імпрэзы. Хто быў ініцыятарам зняцца — не памятаю. Хутчэй за ўсё — Уладзімір Крук, ён умеў не толькі падгледзець цікавы кадр, але і звесці ў кампанію бізкіх па духу людзей. У цэнтры,

як і належыць, — старэйшая, Эдзі Агняшкевіч. Ад гэтага здымка вее цеплынёй і прыязнасцю. Многі з нас калі не сябравалі, то праста часта сустракаліся. У Rai на плошчы Якуба Коласа не раз спынялася, жывучы ў Плещаніцах. У Жэні на Ульянаўскай даводзілася начаваць у 80-ых, калі на новай працы — тэлебачанні — адбываўся якісь мантаж альбо познія запісы і не было магчымасці дабрацца да сям'і. У Любы я бывала дома пазней, у 90-ых. Эдзі Сямёнаўну (з Маргарытай Фімавай і іншымі) — наведала незадоўга да яе смерці, калі яна ўжо была прыкавана да ложка. Пра лёс Валерый Маргулис нічога не ведаю. Любіца Турбіна, здаеща, стала пасялілася ў Маскве.

Будзе справядлівым згадаць і іншых. З Вольгай Іпатавай

Адыходзіць наша пакаленне...
Першаю была, вядома, Жэні.
У новым дому згінула фатальна,
Смерць была трагедыяй і тайнай.

Як нас распластала —
не пытайся...

Потым захварэла Бондар Тася.
І медкарткі быццам бы
не мела.
Пра такіх гавораць,
што «згарэла».

Маячиш шматпакутнайа...
Сяброўка
Многім (спавядалася ў лістах).
Помню, як пісьменнік усталоўку
Ніну зносіў проста на руках.

У месец юбілею, нечакана,
Светлаю сядміцай (не хлущу)
У бацькоўскай хаце,
досьць рана
Валя Богу аддала душу.

Лёс нам адкрывацаца не павінен.
Графікаў на небе не вядуць.
Засталіся Раі, Волька, Зіна...
Будзем жыць,
пакуль не адплююць.

ЮБІЛЕЙ

АСЕННІ РАНАК ДА 70-ГОДЗЯ ПАЭТА ІВАНА АРАБЕЙКА

Аляксей ФІЛАТАЎ

*Я жыў — і нельга перайначыць,
І праразтала зерне ўдач
На чорных скібінах няудачы...
Іван Арабейка*

...Ужо каторы раз мама ціхенька просіць: «Прачынайся, уставай, сынку, табе чараду пасвіць». А ўставаць так не хочацца! І маці шкадуе, дae магчымасць яшчэ хвілінку паспаць. Нарэшце ў сямігадовага падпаска за плечукамі — торба, у руках — ляшчынавы кій. Так, «не белы і не русы, а колерам у спела жніво», Іванка Арабейка — падпасак, бо за пастуха — не намога старэйшы ягоны родны брат.

Торба за плячыму ў парабаку — чужая: яны найміты — людскую скажінку пасуць. А вось кій, рабенкі і зграбны, бы цацакча, — уласнай вытворчасці, бо руки ў палешукоў ад бацькі і ад Бога, ад роднае зямлі, як і сэрцы іхня, пакуль памерам з кулачок, — залятая.

Уладзімір Андрэевіч Калеснік не мог надзвіцца, чаму Палессе «у час вайны і адразу пасля яе нарадзіла так шмат чулых сэрцам дзяцей». Іван — адзін з іх. І цягне ён цяпер парэпаныя, адубелья, босыя свае нажаняты праз колкую жнівеньскую расу «ўслед за сонцам» у аколіцах роднае

вёсачкі з п'янкім іменем Хмелева бліз Жабінкі.

Я вухам не чую і вокам не бачыў Івана, але ведаў ужо пра яго ў далёкім 55-м, бо вучыўся разам з ягоным суседам, які таксама не мог надзвівацца той праце да працы, той нястачы, якую пораўніў дзялілі шматлікія дзеци сям'і Сяргея Арабейка, намагаючыся з апошняе моцы дапамагчы бацькам зарабіць на хлеб. «Каб браць той хлеб было не грэшна, я дровы сек і печ палі», — вобразна скажа Іван праз гады ў вершы «У хаце сонечна было» з першага ягонага паэтычнага зборніка «Услед за сонцам», пачынаючы распрацоўку ў сваёй спеўнай лірыцы тэмы любові да маці-жанчыны, якая нарадзіла, і маці-Радзімы, маленькай і найвялікшай у свеце, якія вывелі, нягледзячы на «чорныя скібіны няудач», каржакаватага, у корань, вясковага хлопца ў людзі.

За сваё шматгадовае і скрутнае літаратурнае жыццё (нарадзіўся 26 сакавіка 1942 года) Іван Сяргеевіч выдаў толькі дзве паэтычныя кнігі. Другая мае назыву «Асенні ранак».

З 1979 года Іван — сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў. А ў тых гады афіцыйным пісьменнікам было стаць цяжэй, чым у космас узняцца. Дарэчы, прысвяціў ён верш і нашаму зорнаму земляку Пятру Клімуку, ды я б сказаў: не так яму, як ягонай маці...

Іван Арабейка

Чытаем Іванаў спеў, і пачіху, шчымліва радуецца душа, і дзякуем Богу за тое, што звёў з чалавекам, які так звонка, іскрыста, так чула і далікатна-замілавана выказаў і твае запаветныя паучыці і думы, ухваліў, здзіўіся красою нашай непаўторна-самабытнай зямлі, раскрыў існасць душы палешука.

*Пячэ — ні воблачка нідзе,
На лузе конікі замоўклі,
І толькі чмель адзін гудзе
Вакол рамонкавай голоўкі.
Зграбам сена, ну а дзед,
Яго стагуючы, жартуе:
«Яно як чай, карова з'есць —
Яичэ і ў рукі пацалуе».*

Аснова і выток паучыцёва-пейзажна-інтymна-патрыятычнай

паэзіі Арабейкі — вясковыя, цнатліва-чыстыя, надзвычай спілія, нават неяк пышнотна-сарамлівія. Ну, не можа Богам адзначаны дзівак-чалавек, бы натоўп «самаўпэўненай пасрэднасці» (Янка Брыль), кляпаць і трубіць оды «времени, себе и ему». Але мімаходзь адзначым, што і вытворчую, пралетарскую тэму не мінае ў сваёй творчасці інжынер па адукацыі Арабейка.

І робіць гэта па-майстэрску, таленавіта, да парушынкі спазнаўшы тэхналогіі вытворчасці... «газавых пліт, шкіла, папярэдне напружанага бетону», і пры гэтым тлумачыць прычыну поспехаў як паплечнікаў, так і ўласную: жарыцца «сэрца нашых агонаў! Барвовава полымя печы бушуе, бушуе ў вачах»...

Не мог дзіця вайны Арабейка абмінуць подзвіг бацькоў, «якія жыцці нам падаравалі і ў зямлю навек ляглі» (Расул Гамзатаў). Сваю пээму «Сцяна» Іван выпакутаваў, падслухаў у зоне цішыні Брасцкай крэпасці і золкім ранкам, і росным вечарам, і зорнай ноччу. Вобраз камісара, жывога чалавека, які пускае слязу на рукаво шынля, шкадуючы цёплых, жывых дзяцей сваіх, юнакоў-салдацікаў, якія «у дальнім гуле слухаюць трывогу», стане прыкладам вобраза чалавека на вайне. Ідэя гэтага амаль дакументальнага эпічнага твора: «Як да зарэзу мне трэба помніць мінуўшы дні! Каханне вечна, над ім не ўладны бег гадзін».

А тыя, хто загніў, барончы Радзіму, сёння сталі «шчэбетам птахаў, травою ля вады», і прысутнасць іхняя назаўсёды! Гэты праведны сказ пра час, ад якога мераюць свой кон многія на нашай зямлі, прыйшоў да Арабейкі ад Твар

доўскага, у пазію каторага ён бясконца ўлюбёны.

Здзіўляе метафорычнасць, лірызм, тонка падгледжаная дэталь, ласкавы гумарок, воображенасць творчага набытку пазга. Абагаўлённы Іванам хмель і журавы. Знамітая ў літаратурным коле «белая, белая будка, дзе дзяючо каля будкі, як незабудка». Крахабор, злыдзень, што нават камень, які за пазухай насіў, прасіў, «каб на грудзі палажылі на магіле». А чаго варты марцовы кот, «які прыходзіць досвіткам дамоўды ўсёй расол халодны п'е, а ўдзень, як выгнаны прымак, пад прызбай грэцца з варонамі! А «аловак — паяльнік сакрэтнай маіх, што пакідае на паперы абгутлены след»...

У адным з вершаў Івана Арабейка (прабач, Іван, за Янку; сарвалася з душы) разважае: «Можа, буду воблакам ці лазою там, за небакраем?». Не, ты ўжо сёння, у свае 70, як сам сказаў,

*Падняўся дрэвам гонкім
Пераўзышиў тым самым
небыццё...
Ты разышиўся голлем у блакіце,
Стамлёні вырай прытуліў
вясной не раз.*

Набралася моцы ўлюбёнае ў жывое на Зямлі тваё сэрца, здзейсніліся твае надзеі. Ты стаў голасам сваіх землякоў, чые сэрцы разбіваліся моўчкі, асабліва тых, хто насуперак току валынскай роднай крывы прытуліў да сэрца спеўнае слова Купалы і Коласа, мову шматпакутнага беларуса.

І сладуя, хораша, што апошнім часам твой голас зноў загучай напоўніцу, бо душа твая, адчувавочы, што «зусім не мінулы, а мой жорсткі век», прамаўляе: «Не магу маўчаць».

АБРАЗКІ

ПОШУКІ ІСЦІНЫ

Лідзія АРАБЕЙ

Параўнанні

Не прымаю параўнанняў, якія часта даюць насы літаратуразнаўцы: «Паўлюк Трус — наш беларускі Ясенін, Кандрат Крапіва — наш беларускі Крылоў...»

І Паўлюк Трус, і Кандрат Крапіва непаўторныя, іх ні з кім нельга параўноўваць. Ясенін — сам па сабе, Крылоў — сам па сабе, а насы выдатныя Паўлюк Трус і Кандрат Крапіва — самі па сабе, яны выключныя — гонар нашай літаратуры.

Малады і прыгожы

Чытаю ўспаміны пра Івана Мележа — прыгожа выдадзеную кніжачку ў 1982 годзе, з партрэтам Мележа на вокладцы. І ўяўляю, як ляжыць ён недзе глыбока ў зямлі, у невядомым для нас свеце, і Бог-час робіць з яго целам сваю жорсткую работу.

А тут, на зямлі ён застаўся малады і прыгожы, і адзін у яго Бог — літаратура, якой ён малітоўна служыць.

І робіцца шкада, што часам прабягала ў сваім клопаце паўз яго, мала гаварыла яму цёплых слоў пра яго раманы, а ён так чакаў гэтых слоў — і ад чытачоў, і ад сваіх калег.

А калегі, пры жыцці аўтара скупаватыя на пахвалу, тут, у

кніжцы ўспамінаў, аддаюць яму належжную пашану. Толькі ён адтуль, з таго свету, наўрад ці чуе гэта.

Тыран і народ

Тыран, дыктатар ніколі не ўтрымаў бы ўлады, калі б яго не падтрымліваў свой народ. Заўсёды знойдзіца халуі, якія будуць дыктатара славіць, спадзічацца, што ён кіне ім, як сабакам, костку.

І ўсё-такі дыктатару прыходзіць канец, знаходзіцца лідар,

які павядзе народ у наступ і

знішчыць тырана, і на яго месца

прыйдзе новы дыктатар.

Суцяшэнне

Калі са мною здарается якай-не будзь непрыемнасць — упаду і моцна паб'юся, альбо зваліца нешта на

галаву — я суцяшаю сябе думкаю: «Магло быць яшчэ горш...»

Ад кахання да няянявісці

Людзі кахаюць адно аднаго, жэнщыца, а потым невядома куды знікае каханне, і на яго месца заступае няянявісць, і яны разыходзяцца.

Цяпер былыя муж і жонка паліваюць адно аднаго брудам, не спаць па начах, прыдумваючы, якую б зрабіць прыкрасыць адно другому. А калі ў іх яшчэ ёсць дзіця, то ім кідаюцца, як мячыкам, пасуточы ад маці да бацькі, навучаюць дзіця казаць брыдкае бацьку на маці, а маці на бацьку, не разумеючы, як калечыць малое і як самі ўжо скалечыліся.

У чым ісціна?

Пасля Каstryчніцкай рэвалюцыі дзеци таксама нараджаліся, бо мужчыны і жанчыны сыходзіліся, жылі як муж і жонка, але не вянчаліся, не спраўлялі вяселля і нават у загсах не распісваліся, усё гэта лічылася буржуазным перажыткам.

Мой стрыечны брат Барыс Пятроўскі распісаўся з жонкаю пасля таго, як пражылі разам пяцьдзесяц гадоў і нажылі трох дзяцей, і толькі на той выпадак, калі катормы памрэ, дык другому засталася б спадчына.

Цяпер спраўляюць вяселлі — аж зямля дрыжыць, нявеста красуецца ў вясельнай сукенцы з вэлюмам, у госці запрашаюць ледзь не сто чалавек, грыміць музыка, наладжваюцца танцы.

Але тыя шлюбы, без вянца і без згаса, трымаліся мацней, а гэтыя

— з шумным вяселлем часта цераз год ці цераз два — раскідаюцца.

Дык у чым жа ісціна?

Прасвятынне

У маладосці мне здавалася, што там, наверсе, самыя разумныя, самыя сумленныя і справядлівія людзі.

А жыццё паказала, што там, наверсе, і не самыя разумныя, і не самыя справядлівія. Яны часам калечыць жыцці людзей і тримаюцца за ўладу, пакуль нехта не дасць ім каленам пад зад, альбо пакуль сам арганізм не вытрывае наутгі ды не здасца.

Вось і вер

У 1961 годзе Мікіта Хрушчоў аўяўіў, што праз дваццаць гадоў пры калечыць жыццё.

А крыху больш чым праз дваццаць гадоў тыя сучаснікі асвойвалі жыццё пры капитализме. Вось і вер правадырам.

Дзіця-пераростак

Беларусь падобна на тое біблейскае дзіця, на якое квапяцца дзеци-пераростак, ніяк не адышкні адрасійскай цыпкі і не стане на ногі.

Што лепей?

Што лепей для старога чалавека? Мець ясную галаву, усё

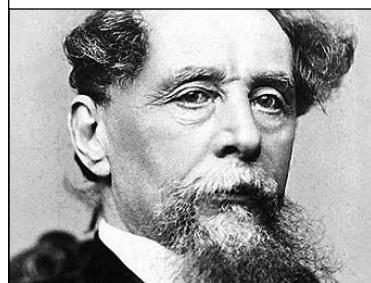
разумець і перажываць, хвалявацца ці засланіца ад жыцця беспамяцтвам і, выш

► АПАВЯДАННЕ

ГІСТОРЫЯ ПРА ГОБЛІНАЎ, ЯКІЯ З «ПАСМЯРОТНЫХ НАТАТАК ПІКВІКАВА КЛУБА»

Чарлз Дыкенс

Чарлз Дыкенс, 200-гадовы юбілей якога адзначаецца ў літаратурным свеце, — адзін з самых знакамітых ангельскіх празаікаў і безумоўны класік сусветнай літаратуры. Гумар Боза (псеўданім, які часам выкарыстоўваў Дыкенс) пэўным чынам спрычыніўся да фармавання ангельскага гумару ўвогуле, а многія створаныя ім вобразы з'яўляюцца класічнымі (і аднімі з самых вядомых) образамі віктарыянскай літаратуры.

У старым манастырскім мясцічку, не дужа далёка адсюль, даўным-даўно — так даўно, што гэта гісторыя мусіць быць праўдаю, бо нашыя прадзеды без аварак у яе верылі, — быў пры цвінтары вартайнікам і далакопам нехта Гэбрыэл Граб. Калі чалавек працуе далакопам і напаміны пра смерть акружаюць яго ад рана да рана, з гэтага ніякім чынам не вынікае, што ён мусіць быць маркотным і панурым. Народу, весляйшага ад тутэйшых трунароў, не знайдзеши па цэлым свеце, і сам я калісьці меў гонар сябраваць з плакальшчыкам, які ў вольны час, па-за працаю, быў жартайнік і забаўнік не горшы ад іншых, майстар і песні бестурботны гарлаць без перапынку, і добры кубак грому гусушиць адным духам. Але нягледзячы на ўсе прыклады адваротнага, той Гэбрыэл Граб быў сварлівым, незгаворлівым ды грубым — хмурый неподзімы быў чалавек і не ладзіў ні з кім, апроч сябе самога ды аплеченаі лазою пляшкі, якія займала вялікую глыбокую кішэнню ягонаі камізэлькі; а кожны вясёлы твар, які трапляўся яму на вуліцы, ён сустракаў позіркам настолькі няветльм і зласлівым, што цяжка было не страціць пад ім увесь свой добры настрой.

Раз у Вігілію Калядаў, перад самымі прыщемкамі, Гэбрыэл ускінуў на пляю чырдэйку, запатіў ліхтар да скіраваўся да старога цвінтара; бо да наступнага ранку ён мусіў дакапаць адну магілу, а быў якраз зусім не ў гуморы і падумаў, што калі безадкладна восьмечца за працу, то гэта можа яго ўзбадзёрыць. Спяшаючыся ўверх па даўній вулцы, ён бачыў, як ліецца праз старасвецкія вонкі вясёлае святло гарачых камінаў, і чуў, як радасна й гучна смяюцца людзі, што сабраўся ля польмі. Ён прыкмячаў мітуслівым прыгатаванні да весілосці наступнага дні, і блокі пары з кухонных фортоў даносілі да яго з гэтай сумяштні мнóstva апетытных паҳаў. Усё гэта было жоўцю і палынам

для сэрца Гэбрыэла Граба. А часам яшчэ дзеци, выскачыўши чародка на вуліцу, перабяглі дарогу і не паспявалі нават пагрукаць у дзвёры, як паўтузіна кучараўых сувальнікаў ужо высыпалі на супрацьточнік і тоўпіліся вакол гасцей на лесвіцы ў прадчуванні цэлага вечара калідных гульняў — ад таго відовішча Гэбрыэл змрочна ўсміхаўся й мацней сціскаў тронак рыдлёткі, раздумваючы пра адзёр, шкарлятыну, малочніцу, коклюш ды многія яшчэ іншыя крыніцы суцішэння.

У такім удалым настроі Гэбрыэл крохыў далей, каротка гыркаючы ў адказ на прыязнія вітанні суседзяў, якіх сустракаў раз-пораз на дарозе, і нарэшце звярнуў у цёмны завулак, што вёў на цвінтар. Гэбрыэл толькі і марыў як найхутчэй дабраца да гэтага завулка, бо тое было, наогул кажучы, сладунае змрочнае нудлівае месца, у якое гарадскі люд заўтваў нячаста — хіба што ў ясны дзень ды пры яркім сонцы; так што далакоп не жартам абурыўся, пачу́шы, як нейкі іоны абадранец гарлапаніць радасную песьеньку пра вясёлае Раство праста пасярод гэтай святарнай сцяжкы, якая звалася Трунная алейкі ад самых дзён старога абацтва, яшчэ ў часы манахай з голенімі галовамі. Гэбрыэл прыягтаў свой шлях, голас чуўся ўсё гучней, і стала ясна, што гэта маленькі хлопчык спышаецца да сяброў на старую вуліцу, а каб не сумаваць па дарозе ды прыўсці ў адпаведны выпадку настрой — сіява на ўсю моц сваіх лёгкіх. Так што Гэбрыэл пачакаў, пакуль хлопец падыдзе бліжэй, а тады загнаў яго ў кут ды разоў пяць ці шэсць стукнў па галаве ліхтаром, праста каб навучыць яго стрымліваць голас. Хлопец пабег преч, трymаючыся за галаву і спываючы зусім іншую песню, а Гэбрыэл Граб ад усёй душы пагігікаў, прайшоў на цвінтар ды зачыніў за сабою вароты.

Ён скінуў куртку, пастаўі ліхтар на зямлю і, саскочыўши ў недакапаную магілу, зусім душою працаўваў кalia гадзіны. Але зямля прamerзла, і не дужа праста было разбіваць яе рыдлёткую ды выкідаць зяміны. Месяц хадзіў і ўзышоў, але быў зусім маладзенькі, і на магілу, скаваную ў цені касцёла, падала зусім мала святла. У іншы час гэтыя перашкоды засмуцілі б і разлавалі Гэбрыэла Граба, але ён гэтулькі сябе паченціў, спыніўши хлопчавы спевы, што мала зважаў на тое, як павольна рухаеца спраўа, а калі скончыў працу на гэтую ноч, то са змрочным задавальненнем зазірнуў у магілу ў ціха замарытаў, збіраючы речы:

*А чым не жытло,
ну чым не жытло?
Колькі футоў зямлі,
калі ўсё прайшло?
Вось камень адзін,
і камень другі,
У чарвякоў пад камнямі —
абед неблагі;
Ды наўкол пустазелле расце
на гніллі —
Чым не сладунья жытлы
у свячонай зямлі?*

— Хо-хо! — засміяўся Гэбрыэл Граб, сядоючи на пляскаты магільны камень, улобёнае сваё месца адпачынку, ды выцягваючы аплеченую пляшку. — Труна да Калядаў — скрыначка для падарунка! Хо-хо-xo!

— Хо-хо-xo! — паўтарыў голас зусім блізка з ягонаю спінаю.

Гэбрыэл, які акурат падносіў пляшку да вуснаў, прыпыніўся й насяціржана азірнуўся. Нават у глыбіні найстаражытнейшай з вакольных магіл не магло быць большай цішыні ды спакою, чым на цвінтары, залітым бледным зяннем месяца. Халодная шэрлань бліскала на магільных плітах і зіхацела, нібы дыяментавая сетка, на каменнай разьбе старога касцёла. Цвёрды хрусткі снег ляжаў на доле, і такім белым і гладкім покрыва засцілаў ён частыя землянія горкі, што здавалася, быццам мерцівкі пакладзеныя тут без пахавання і толькі ахінутыя мяккімі саванамі. Ніводзін шолах не парушаў бязмежнага спакою гэтай урачыстай карціны. Нібыта і самі гукі залідзяялі, такі стаях холад і такая ціша.

— Гэта рэха, — прамовіў Гэбрыэл Граб, зноў падносячы пляшку да вуснаў.

— Гэта не рэха, — адказаў нізкі голас.

Гэбрыэл ускочыў ды так і прырос да зямлі ад здзіўлення і жаху; бо ўбачыў істоту, ад выгляду якойкроў застыгла ў ягоных венах.

Зусім блізка ад яго на магільным камні, паставітым тырчма, сядзела дзіўнае, таямнічае стварэнне, якое, адразу адчуў Гэбрыэл, прыйшло не з гэтага свету. Даўгія выгварнія ногі істоты, якія лёгка дасталі б да зямлі, былі падагнутыя й перакрыжаваныя на адмысловы, мудрагелісты лад, а аголеная жылістая рукі абапіраліся на калені. Кароткае круглае тулава было зацягнутае ў цесную камізэльку, аздобленую невялічкім разрэзамі, за спінаю матляўшы кароткі плашч, незвычайна выразаныя зубцы на каўніяры замянялі гобліну брыкы і шыйную хустку, а даўжэйшыя насы чаравікі закручваліся ўверх. На галаве ў яго быў завостраны шыракаполы падарунак, упрыгожаны адзінокім пяром. Каляплю быў пакрыты шэрланем, і выглядаў гоблін так, быццам рассеўся на гэтым самым камні з усёй выгодай стагоддзі з два ці тры таму. Сядзеў ён зусім нерухома, звесцішы язык, нібыта хацеў падражніца, і ўхмыляўся Гэбрыэлу Грабу такою ўхмылкаю, якая адным толькі гоблінам пад сілу.

— Гэта не рэха, — сказаў гоблін.

Гэбрыэл Граб стаяў змярцвелы і нічога не мог адказаць.

— Што тыробіш тут у Калядану Вігілію? — суроў спытаў гоблін.

— Я прыйшоў капаць магілу, сэр, — пралепітаў Гэбрыэл Граб.

— Што за чалавек цягнаецца сярод магіл ды цвінтару ў такую ноч? — усклікнуў гоблін.

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб! — заенчыў дзікі хор галасу, якія быццам запоўнілі цвінтар. Гэбры

эл сплохана агледзеўся — нікога не было бачна.

— Што там у тваёй бутэльцы? — спытаў гоблін.

— Джын, сэр, — адказаў далакоп, затрымцеўшы яшчэ макней, бо ён купіў джын у кантрабандысту і цяпер непакоіўся, ці не служыць яго дапытлівы суразмоўнік у гоблінскай акцызной управе.

— Хто п'е джын у адзіноце, ды на цвінтары, ды ў такую ноц? — спытаў гоблін.

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб!

Гоблін зласліва скасавурыўся на жахнугата далакопа і, узвысіўшы голас, выгукнуў:

— І хто, калі так, будзе нашаю належнаю й законнаю здабычаю?

На гэта нябачны хор адказаў распевам, які гучаў нібыта згоднае супладдзе людскіх галасоў з магутным гулам старога касцельнага аргана — распевам, які, здавалася, даляцеў да вушай далакопа з парывам ветру і разам з ветрами пранёсся далей; але змест адказу быў той жа:

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб!

Гоблін заўхмыляўся яшчэ шырэй і спытаваў:

— Ну, Гэбрыэл, што ты на гэта скажаш?

Далакоп толькі хапаў ротам паветра.

— Што ты скажаш на гэта, Гэбрыэл? — спытаў гоблін, задраўшы ногі па абодва бакі магільнага камня й пазіраючы на загнутыя насы сваіх чаравікі з такім задавальненнем, як быццам разглядваў наймаднейшую паруботаў на цэлай Бонд-стрый.

— Гэта... гэта... вельмі займальна, сэр, — адказаў далакоп, напаўмёртвы з перапуду. — Вельмі займальна й вельмі сладкая, але я, мусіць, пайду й дарафлю працу, сэр, калі дазволіце.

— Працу! — сказаў гоблін.

— Яку працу?

— Магілу, сэр, дакапаю магілу,

— прамармытаў далакоп.

— Ага, магілу! — сказаў гоблін.

— Хто капае магілы, пакуль усе веселяцца, ды яшчэ цешыцца з гэтага?

— І зноў таямнічыя галасы адказаці:

— Гэбрыэл Граб! Гэбрыэл Граб!

— Баюся, ты патрэбны мaim сябрам, Гэбрыэл, — сказаў гоблін, яшчэ далей звесцішы язык на шчаку — напраўду адметны быў язык.

— З вашага дазволу, сэр, — адказаў ахоплены жахам далакоп, — наўрад ці гэтыя джэнтльмены хоць раз мяне бачылі, сэр.

— Ну чаму ж, бачылі, — сказаў гоблін. — Мы ведаем чалавека з панурым, нахмураным тварам, які ўвечары паўнічае гобліну, пачварнія ды змрочныя. Пасярэдзіне залі сядзеў на ўзвышэнні ягоны цвінтарны знаёмец, а паблізу, не маючы моцы варухнуцца, стаяў і сам Гэбрыэл Граб.

— Холадна сёняня, — сказаў кароль гоблінаў раптам кінуўся да яго, схапіў за каўнер, і яны разам праваліліся скрозь зямлю.

Калі Гэбрыэл Граб перавёў дыханне, якое на міг заняло ад імклівага спуску, ён убачыў, што апнуўся быццам быў вялікай пячоры, а з усіх бакоў тоўпіліся гобліны, пачварнія ды змрочныя.

Пасярэдзіне залі сядзеў на ўзвышэнні ягоны цвінтарны знаёмец, а паблізу, не маючы моцы варухнуцца, стаяў і сам Гэбрыэл Граб.

— Холадна сёняня, — сказаў кароль гоблінаў, — вельмі холадна.

А ну, прынясіце кубачак чагосьці гарачага.

На гэты загад падызініца

пастлужлівых гоблінаў, якія нязменна ўсміхаліся і якіх Гэбрыэл з

гэтай нагоды палічыў за прыдворных, паспешліва зікліліся імгненна вярнуліся з келіхам вадкага

польмі, які і паднеслі каралю.

— Ух! — выгукнуў гоблін, пячокі

й горла якога зрабілі зусім празрыстыя, калі ён глынаў агонь.

СКРАЛІ ДАЛАКОПА

другі тым часам ліў небараку ў горла палаючую вадкасць, і ўсё зборышча віскліва смяялася з таго, як ён кашляў, давіўся ѹ выціраў слёзы, якія шчодра ліліся з ягоных вачей ад агністага напою.

— А цяпер, — сказаў кароль, адмы слова тыкнуўшы вострым канцом свайго высокага капелюша далакопу ѹ вока і прынёсши яму гэтым надзвычайнім болем, — а цяпер пакажыце гэтага чалавеку туті й маркоты некалькі карцін з нашых поўных клеяў.

І толькі гоблін гэта вымавіў, як густы воблак, што засланяў дальні канец пячоры, паволі рассяяўся, і бачны стаў, нібыта з вялікай адлегласці, маленькі ѹ бедна абстаўлены, але ахайні ѹ чысты пакойчык. Маленкія дзецы таўкліся вакол зыркага полымя, чапляліся за матынку сукенку ды скакалі вакол ейнага крэсла. Маці часам падымалася ды адсоўвала фіранку, нібыта кагосці выглядала. Сціплая вячэрня чакала ѹ жо на стале, а яшчэ адно крэсла было падсунутае да каміна. Пачуўся грук у дзерверы. Маці адчыніла, а дзецы стойліся вакол яе, і радасна пляскалі ѹ далоні, калі ѹвайшоў бацька. Ён быў мокры і стомлены і атрушваў з вотраткі снег, дзецы ж, абступіўшы яго з усіх бакоў, ухапілі ягоны плащ, капялош, палк і пальчаткі і з заўзятою стараннасцю бегма панеслі іх преч з пакоя. Бацька апусціўся ѹ крэсла ля агню і ўзяўся за вячэрну, дзецы караскаліся да яго на калені, маці сядзела побач, і ўсё здавалася поўным шчасці і ўтульнасці.

Але нешта перамнілася, амаль незаўважна. Замест першага пакоя з'явілася маленъкая спальня, дзе паміраў наймалоды ѹ найпрыгажэйшы з дзяцей. Ружы паблякі на ягоных шчоках і святло — у ягоных вачах. І пакуль далакоп углядаўся ѹ хлопчыка з цікавасцю, якой ніколі не ведаў раней, той памёр. Ягоныя юныя браты і сёстры стойліся вакол ложка і схапілі маленъкую ручку, такую халодную ѹ цяжкую; але ўраз адхінуўся ад ейнага дотыку і глядзелі, заміраючы, на дзіцячы тварык. Бо хоць ягоны выраз быў спакойны і бестрывожны, хоць здавалася, што прыўкрасны хлопчык проста глыбока ѹ мірна заснушы, яны ведалі, што ён мёртвы, а значыцца, стаў цяпер анёлам і глядзіць на іх, дабраслаўляючы, з ясных і шчаслівых Нябесаў.

Зноў прабегла лёгкая хмарка, і зноў карціна перамянілася. Бацька ѹ маці былі цяпер старымі і нямоглымі, і мениш за палову колішнага сямейства збиралася цяпер вакол іх. Але бестурботны спакой асвятляў кожны твар ды зязў у кожных вачах, калі ўсе сядалі вакол агню ды рассказвалі ѹ слухалі старыя гісторыі аб днях даўно мінульых. Ціха і немітусіла бацька сышоў у магілу, а хутка па мужы і тая, што падзяляла ўсе ягоныя клюпаты ѹ нягоды, адправілася ўслед за ім у край міру ды спачыну. Тыя нямногія, што былі яшчэ жывыя, схілілі калені ля іхнай магілы ды акрапілі слязымі зялённы дзірван цвінтара. А тады падняліся і пайшлі преч, сумна і тужліва, але без горкага плачу ды роспачнага ляманту, бо ведалі, што прыйдзе яшчэ дзень сустрэчы. И зноў яны вярнуліся ѹ

тлумны свет, і бестурботны спакой не пакідаў іх. Воблак апусціўся на карціну і закрыў яе ад далакопавых вачей.

— Што ты думаеш аб гэтым? — запытаў гоблін, паварочваючы свой вялікі твар да Гэбрыэла Граба.

Гэбрыэл замармытаў, што ўсё гэта вельмі слаяна, і выглядаў крыху прысаромненым, калі гоблін спыніў на ім агністы позірк.

— Ты — нікчэмны чалавек! — сказаў гоблін з бязмерна пагардай у голасе. — Ты! — ён быццам бы хацеў нешта дадаць, але ад абурэння ѹ яго заняло словы, так што ён узняў адну са сваіх надзвычай гнуткіх ног і, крыху пагайдаўшы ёю над галавой, каб як след прыцэліца, абдарыў Гэбрыэла Граба добрым важкім выспяткам. А тады і ўсе гобліны слугі адразу наваліліся на небараку і брыкалі яго неміласэрна згодна з даўнім і нязменным звычаем усіх двароў зямлі: брыкаць тых, каго вялікасць брыкае, ды вітаць тых, каго вялікасць вітае.

— Пакажыце яму болей! — сказаў кароль гоблінаў.

Па гэтым слове воблак ізноў рассеяўся, адкрываючы светлыя гожкі краявід — акурат такі самы

і да сёння можна ѻбачыць за паўмілі ад таго старога манаstryскага мястечка. З чыстага блакітнага неба зязла сонца, іскрылася ѹ ягоных промнях вада, і ярчай зелянелі дрэвы ѹ гэтым радасным свяtle, і весялей квітнелі лугі. Вада бруялася з лагодным цурчаннем, ветрык мармытаў сярод галія і шалахце лістамі, співалі птушкі на дрэвах, і жаўрук у нябесах узносіў хвалу ранку. Бато быў ранак, летні ранак, яны ѹ духмяны. Кожны бязважкі лісток і кожную маленечкую травінку перапалаўняла жыццё. Поўз да дэённай працы мураш, трапятаўся, грэючыся на цёплым сонейку, матылёнк, і незлічоная кузуркі прасталі празрыстыя крыльцы і працна цешыліся сваім кароткім, але шчаслівым існаваннем. Мінак праходзіў далей, узбадзёраны такім хараством, і ўсё было зіхоткі і велічна раскошным.

— Ты — нікчэмны чалавек! — прамовіў кароль гоблінаў яшчэ пагардлівей, чым першы раз. И зноў ён размахнуўся нагою, зноў апусціў яе на плечы далакопа, і зноў падземная дворня скарысталася прыкладам гаспадара.

Шмат разоў яшчэ воблак расцівалася прыкладам гаспадара.

навучыў ён Гэбрыэла Граба, а той хоць і пакутаваў ад болю ѹ плячох праз незлічоная выспяткі ад гоблінаў, але глядзеў з неаслабнай цікавасцю. Ён ѻбачыў, што тыя, хто цяжка працуе ды зарабляе себе сціплы пасілак штодзённа работую, застаюцца бадзёрымі ды шчаслівымі; і што апошняга невука ласкае ablіtcha прыроды няспынна дорыць радасцю ѹ сущехаю. Ён ѻбачыў, што тыя, хто ўзрастает сярод любові ды выхаваны з пяшчотаю, не азлабляюцца ѹ галечы ды не згінаюцца і падударам, які зламаў бы чалавека грубейшага складу, бо нясуць у грудзёх ўсё, што патрэбна для шчасця, міру і спакою. Ён ѻбачыў, што жанчыны, наймякчайшыя ды найквоеўшыя з Божых стварэнняў, упарцей за ўсіх не здаюцца гаротам, болю ды няшчасцю; і ѻбачыў, што прычынаю таму — невычарнныя крыніцы любові ѹ вернасці ѹ іх сэрцах. Перадусім жа ён ѻбачыў, што людзі, падобныя да яго самога, якія злуюцца на чужую радасць і весялосць, — гэта агіднае пустазелле на прыгожым твары зямлі; а ўзважыўшы ўсё зло на свеце супраць усяго добра, прыўшоў да высновы, што гэты самы свет, наогул кажучы, — досьціц прыстойнае ды прыемнае месца. И толькі ён да гэтага дадумаўся, як воблак, што скаваў апошнюю карціну, быццам бы ахутаў ягоны розум, залияў яго ды заспакою. Адзін за адным гобліны знікалі з ягоных вачей, а калі прапаў апошні, далакоп заснушуў.

Ужо развіднела, калі Гэбрыэл Граб прачнуўся і ѻбачыў, што ляжышь, выцігнушыся ѹ поўны рост, на пляскатай магільнай пляце на цвінтары, аплеценая лазою пляшыка валаеца паблізу пустая, а куртка, ліхтар ды рыдлёўка раскіданыя па зямлі ѹ пакрытыя начной шэршнню. Перад ім узышаўся камень, на якім ён упершыню ѻбачыў гоблін; і магіла, якую Гэбрыэл рыў у прамінулу ноч, была паблізу. Спачатку ён засумніваўся ѹ сапраўднасці сваёй прыгоды, але востры боль у плячох, калі ён паспрабаваў падніміца, пераканаў яго, што выспяткі ад гоблінаў былі ўжо дакладна не ўяўныя. Ён зноў завагаўся, не ѻбачыўшы на снезе ніякіх слядоў чахарды гоблінаў з нагробкамі, але хутка зразумеў, што да чаго, узгадаўшы, што гобліны — духі, а значыцца, слядоў не пакідаюць. Так што Гэбрыэл Граб падняўся ды выпрастаўся, наколькі дазвалія ѹ яму боль у спіне; націгнуў куртку, атрусыўшы з яе папярэдне шэршн, і думаў спачатку ісці ѹ горад.

Але ён змяніўся, і ѹ яму была нязносна думка аб вяртанні туды, дзе з ягоныхімі раскайння становіцца кіпць, а ѹ ягонымі пераўтварэнні сумнівацца. Некалькі імгненнем ён вагаўся, а тады павярнуўся ды пайшоў куды вочы павядуць, шукаць сабе хлебу ѹ шырокім свеце.

Рыдлёўку, ліхтар ды аплеценую пляшыку знайшлі ѹ той жа дзень на цвінтары. Спачатку аб далакопавым лёсце было нямала розных згадак, але хутка ўсе пагадзіліся, што яго скралі гобліны. Вартыя даверу сведкі — у іх не было нястачы — выразна бачылі, як Гэбрыэл Граб нёсся ѹ паветры на спіне гнедага каня, сляпога на адно вока, з ільвінным азакдам ды мядзведжым хвастом. Нарадзіце ѹ гэта шчыра паверылі, і новы дала-коп за міэрную аддзялку паказаў цікайным ладным кавалак флюгеру з касцельнай вежы, які адбіў знянацку, пралятаючы, вышэйпамнёны конь і які знайшоўся на цвінтары праз год альбо два.

На няшчасце, гэтыя аповеды крыху папсавала нечаканае вяртанне, гадоў праз дзесяць, самога Гэбрыэла Граба, абадранага добразычлівага дзядзка, хворага на рэўматызм. Ён расказаў ўсё, што з ім было, святару, а таксама мэрэ. З цягам часу да ягоныхімі прыгоды пачалі ставіцца як да гістарычнай падзеі, ды так і ставіцца дагэтуль. Прыхільнікі аповеду пра флюгер, аднойчы падманутыя ѹ сваім даверыем, не спяшаліся даверыцца зноў. Яны вытýлялі сябе вялікімі разумнікамі, пасікалі плячыма, стукалі сябе па ілбе ды бурчэлі, што нібыта Гэбрыэл Граб прости выхлябітаў пляшыку джыну ды заснушуў на магільнай пляце. Ды рабілі выгляд, быццам ўсе перрабачанае Гэбрыэлам у пячоры гоблінаў можна вытлумачыць і тым, што ён пахадзіў па свеце ды стаў мудрэйшы. Гэтае меркаванне і адразу было нямногім даспадобы, а пасля і зусім вывелася. И як бы там ні было, Гэбрыэл Граб не пазбавіўся ад рэўматызму да канца сваіх дзён, а таму з гэтай гісторыі можна вывесці калі не якую лепшую, дык ту юнамсі мараль, што калі чалавек злуе на ўесь свет і напіваеца сам-адзін у калядную ночь, то ўжо напэўна дачакае ад гэтага бяды, якімі б да таго ж бяздоказнымі і якімі б да таго ж сустрэчы Гэбрыэл Граб у гоблінскай пячоры.

Prajdzisvet.org
Пераклаў з ангельскай Антон
Францішак Брыль

АГЛЯД

ЧАС АБУДЖЭННЯ: «ДЗЕЯСЛОЎ-56»

Легал

**За вонамі вясна — і ў
акаляючай прыродзе, і
ў чалавечай... Будзем
спадзявацца, што пабудзіць
яна і наша грамадства
ад казачна-летаргічнага
сну. Зрэшты, узрадаванае
нахапанай новай порцыяй
танныага газу, яно можа
так і застацца ў сваім
неадекватным стане...**

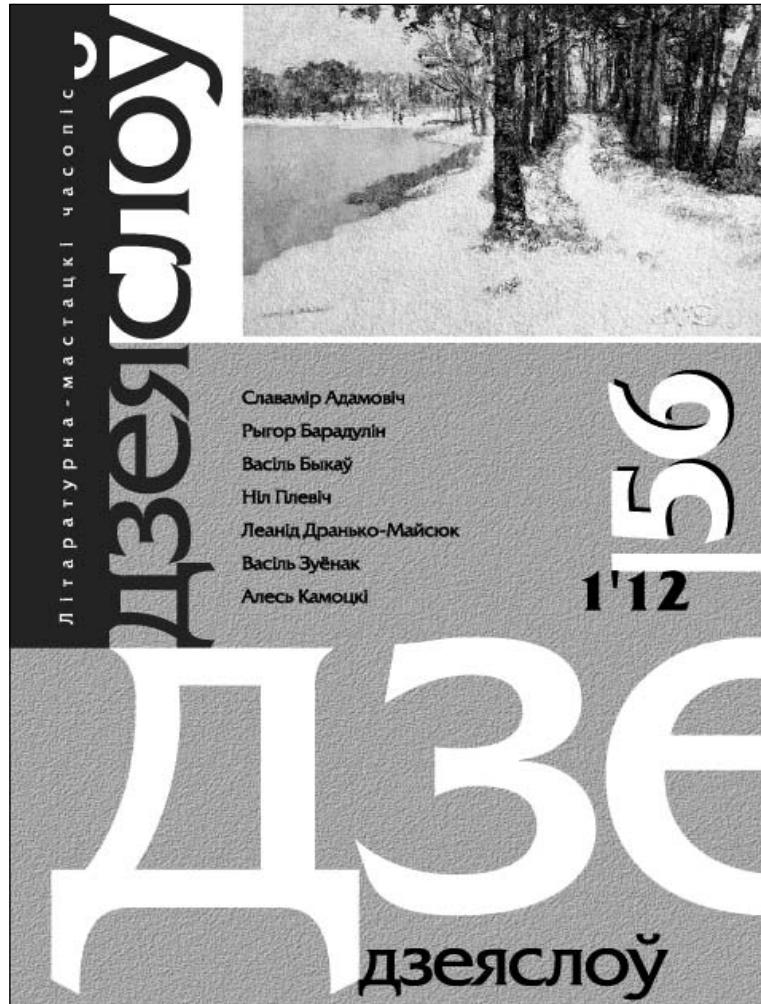
Літаратурны працэс таксама развіваецца нейкімі спарадычнымі раўніві-преміяльнымі ўсплескамі, разыходзячыміся кругамі бруднаватай пасляпалемічнай твані. Хоць і з'яўляюцца час ад часу выбітныя творы, аднак нельга сказаць, што здараюцца пэўныя, каталізууючыя ўесь літаратурны працэс, канцептуальныя ці праграмна-ідэйныя мастацкія з'явы. Часопіс «Дзеяслоў» у дадзенай сітуацыі намагаецца не страваць з цяжкасцю заваяваных пазицый — па меры магчымасці быць па-над схвяткай, мікшыраваць краі раздраю і трывамаць прыстойную меру літаратурнай вартасці. Здаецца, гэта атрымліваецца.

Скажам, чарговы нумар ча-
сопіса быў прачытаны мной без
напругі і раздражнення, больш
за тое, з неаслабнай цікавасцю,
што не заўсёды бывае. Як на мой
погляд, прычынай таму стала
кампактнасць тэкстаў, пазбаўленых
абцяжараных аб'ёмаў, іх зла-
бадзённая прыцягальнасць ды аў-
тарская неардынарнасць падачы.
Не ёсё, вядома, у роўнай ступені,
але пераважная большасць.

Адкрываецца нумар нізкай вер-
шаў Рыгора Барадуліна «Карані
цішыні...». Трэба аддаць належ-
нае народнаму паэту — агонь яго
боскага таленту не затухае і ў па-
шанотным узросце і, як заўсёды,
высока палае на скразняку сіве-
лага натхнення. Вершы кароткія,
як дыханне запыханага задоўжа-
най дарогай вандруйніка. Іх ясны
метафарычны змест вынікае з жы-
вога ружанца дробна перабранных,
як прамытая на водмелі рачных
каменьчыкі, вечна помніх ма-
мінных слоў. Цудоўная пазія для
цяперашняга беларускага часу,
каб прайсніць затуманеную душу і
захміліць зацверзелы розум.

Другі выбітны паэт Леанід
Дранько-Майсюк прарапануе чыта-
чам апавяданне «Штабс-фельдфе-
белль Брукман». Леанід Васільевіч
творца настолькі ж чуйна-ліръчны
як і годна нацыянальны. Ін-
шым разам здаецца, што ён каго
хочаш пераканае ў сваёй непахі-
най веры ў несмяротнасць бела-
рушчыны. Прычым зробіць гэта
дасцілімым мастацкім чынам. Як
вось у гэтым апавяданні, у якім
нават колішні люты вораг нашага
народа, гітлераўскі тылавы вая-
ка, пранікаеца каля не любоўю,
дышк прагай разумення тутэйшага
людства і, у рэшце рэшт, завучвае
напамянь радкі мілагучнага кола-
ласаўскага верша.

Больш за тое, палонены, пры-
ходзіць у напаўразбуранным Мін-
ску да дому народнага песняра,
каб... прачытаць яму гэтыя сло-

вы. Скажаце, прыгожая фантазія
ліръчнага паэта? Ну і кажыце.
А я ўспіла пасміхнуся ды светла
задумаюся...

Адзін з найбольш таленаві-
тых сучасных празаікаў Барыс
Пятровіч у сваёй творчасці заўсёды
быў арыгінальным, часам і неар-
дынарным, асабліва ў пошуках
новых форм і новага зместу. Гэта
яго фішка, такім ён і пазнаеца, —
ні з кім не пераблытваеца, і не
губляеца ў любой гарнай пісь-
менніцкай кампаніі... Яго новае
апавяданне (якое цягне на невялі-
кую аповесць) інтрыгуе ўжо сваёй
назвай — «Каханне ў краіне, дзе не
было сэксу». Але прыцягальнасць
апавядання не адно ў гэтым, але і
у пэўным сюжэтным, каля можна
так сказаць, наватарстве. Хоць зда-
валася б, што можна вышыгнуць з
пажоўклага, хоць і не страдаўшага
актуальнасці, эпісталиярыя, некім
забытага і выпадковага знойдзенага
аўтарам?! Але ж якая нечаканасць
адкрываеца напрыканцы, каля на
таемна-інтymным фоне ўсіх пафас-
на-высокіх разважанняў вынікае
непараузмение герояў, аж да ня-
навісці. Каханне, як кажуць, атры-
малася без узаемнасці і любові, бо
па сутнасці ад самага яго зародку
інтрыгавалася саксуальным пожада-
дам. Ці не адсюль у герояў апавяд-
ання сутыкнуліся грамадзянская
годнасць і нягодніцтва — служжнне
Айчыне і прыслугутоўванне... Псіха-
лагічна і маральна-этычна пад-
апалёка твора хоць і невідавочная,
але востра-выгучальная, асабліва ў
нашых варунках жыцця. Зрэшты,
напрыканцы апавядання аўтар
пакідае стоечым чытачам умоў-
ную надзею: «Спадзянося аднак,
яны памірлыці і працягваюць сус-
тракацца. Мне чамусыці верыцца,
што не ёсё страчана, што чалавече
пераможа — возьме верх — як толь-
кі зменіцца сітуацыя: вось выйдзе
Віктар на пенсію, пазбавіца патаў-
ды шораў і...

Але, прынамсі, мне хочацца
аднаго: каб іхнія дзеці — сын і

дачка — сустрэліся і пазнаёмі-
ся... Мінск, вядома, вялікі горад,
але плошччу у ім няшмат».

Вышэй я пісаў ужо пра асоб-
ную ўфармаванасць творчасці та-
ленавітага пісьменніка, дазволю-
ящчу адну намётку: па tym тэм-
атычным пласцце творчасці Барыса
Пятровіча, у tym ліку і апошняга
часу, я маю на ўвазе каханне, у яго
напісаны даволі шмат твораў раз-
нага жанру і аб'ёму, дык ці не час
іх выдаць пад адной вокладкай?
Тым больш, што і назва ўжо ёсьць,
— адметная і запамінальная.

I, бадай, галоўная нечаканка
нумара — знойдзеная ў гродзенс-
кім архіве аповесць Васіля Быкаў
«Атака». Асабіста мяне найбольш
даймала пытанне, чаму аўтар не
выдрукаў гэты твор, і ўвогуле, ці
прапаноўваў яго рэдакцыям
перыядычных літаратурных вы-
данняў? Як вынікае з прадмовы
Сяргея Шапрана, такой спробы,
відаць, не было. Быкаў, ад часоў
маладосці будучы чалавекам
сціплым і самакрытычным, пэў-
на, унутрана адчуваў некаторую
пахінасць тэксту гэтай аповесці.
Таму асобыя яе прайавы ён, tym
ці іншым чынам, перанёс у свае
наступныя творчыя задумкі і мас-
такія рошы, такія, як «Праклятая
вышыня» і «Мёртвым не баліць».
Цікава, што і сама аповесць пачы-
наеца кароткім, як прысуд, ска-
зам: «Атака не ўдалася». Чамусыці
гэты першы сказ кінуўся ў вока.
Аднак жа сам мастацкі твор зна-
нага пісьменніка цікавы як факт
нашай літаратуры, як спадчына
вялікага творцы беларускай на-
цыі, як праследжванне эвалюцыі
яго творчага і мастацкага плёну.
Ды і як бы не ставіцца да асобных
недапрацовак аповесці, а ўсё ж
яна чытаеца жыві і напружана,
мае відочныя яркія кінапанарамы
планы і запамінальныя воб-
разы дахарактарыстыкі людзей
крызвавага вясеннага часу.

Не менш чытэльныя і іншыя
тексты часопіса. Важна, што боль-

шасць з іх мае дабротны мастацкі
ўзоровень, надзённасць і палеміч-
ную аснову. Асабліва ўражвае кры-
тычны раздзел. Амаль сур'ённы
дослед Наталлі Якавенкі «Што за
справа мастаку далянту крытыкі?»
заявчым пасыпам выяўляе своеасаблівы задзірысты настрой
для сяброўскай літаратурнай пал-
емікі і развагі, а можа нават і
бяскрыўнай спрэчкі. Бо пытанні
Наталлі падаюцца як бы не на-
наў прост да сябе самой, а найперш
да чытачоў і аўтараў. Думаю, пасля
такіх артыкулаў наш літаратурны
працэс будзе наўбываць рысы больш-
шай демакратычнасці і «прававой»
абароненасці, і стане цікавейшым
для самой чытакай аўдыторыі.

Крытык маладзейшага пакален-
ня Дзяніс Марціновіч, рэцензуючы
кнігу вядомага музыка і спевака
Лявона Вольскага «Міларусь», ідзе
супраць агульнай калілітаратур-
най фімімай пльні. Ён паставіў-
ся да выдрукаваных тэкстаў даволі
сур'ённа і крытычна, даочы ім як
мастаку, так і грамадска-палі-
тычную адценку пэўнага моманту.
А рэзюмую наступнай фразай:
«...каля ў некаторай катэгорыі чы-
такоў і занудлівых крытыкаў яшчэ
ўзнікнуць пэўныя пытанні, то
адданыя фанаты «N.R.M.» і «дзеці
перабудовы» атрымаюць ад кнігі
супраўднае задаваленне».

Рэцензія Ірыны Шаўляковай на
зборнік вершаў Аксаны Даніль-
чыкі вызначаеца ўласным інт-
электуальна-эстэтычным пана-
рамным поглядам на творчасць
адметнай сучаснай паэзіі і перак-
ладчыцы з італьянскай мовы.

Крытык Максім Жбанкоў
робіць пашираную анататцю да
відэофільма рэжысёра Віктора
Корзуна «Эпоха Барадуліна»,
дышк з якім прыкладваеца да
гэтага нумара часопіса.

Вінцэс Мудроў у сваім эс з
нагоды юбілею Алега Мінкіна
«Дзень рыбака» прыпомніў свае
меладрамна-камічныя прыгоды
разам з выдатным паэтам, што
адбыліся напачатку вясмыдзяся-
тых у ваколіцах Венціліса. Калі
у пазії Алег Гаўрылавіч схіль-
ны да кніжнасці, то ў рэальнym
жыцці да перформансаў. Гэта не
толькі мне вядома. З юбілем
калега па яшчесці!

Не прамініў часопіс годна ад-
значыць юбілей выдатнага паэта,
пісьменніка і крытыка Міхася
Стральцова. Ціханам Чарнякеві-
чам выдрукаваны лісты Міхася
Лявонавіча да Рыгора Барадуліна
з папярэдняй цікавай прадмовай.
Працягвае тэму эс Анатоля
Кудраўца «Як лісцё на голі дры-
жачым» пра жыццё і смерць М.
Стральцова. «Услед за Максімам
Багдановічам і Максімам Гарэц-
кім Міхася Стральцоў больш
чым хто спасціг драматызм беларускай душы. Драматызм гэтых
гістарычна абумоўлены. Ён у па-
стаянным адчуванні сябе выгнан-
нікам, чалавекам з Радзімай, але
без роднай хаты. Чужы на сваёй
землі, чужы сярод сваіх».

Народны паэт Ніл Гілевіч
працягвае публікацыю сваіх
дзённікаў дзевяностых гадоў.
Гэтым разам — «Год дзевяноста
дзясятых». Гэта асабліва цікавае
читанне для людзей аばзаных
у тагачасных літаратурных і гра-
мадскіх варунках. Злабадзённыя
документы часу даюць практыч-

ны погляд на пакуль яшчэ не над-
та доўгую незалежную гісторыю
нашай дзяржавы. Погляд чалавека
страснага, самаўлюблёнаага,
як і кожны творца, але годнага і
вернага ідэалам Беларушчыны.

Нейкім чынам гэтыя запісы
можна паставіць блізу заключнай
порцыі ўспамінаў Алеся Усені
«Мой лістапад...». Пра іх займа-
насць і чытэльнасць я ўжо не раз
пісаў, таму не буду паўтарацца,
хіба што для аўтара адцемлю, што
пісьменніку няварта пераступаць
маральна-этычныя каноны, «вы-
пісваючы са сваіго рамантычнага
мінулага» некаторыя балючыя дзе-
воччыя характеристы і вобразы, як тое
здарылася ў замалёўцы «Выпра-
баванне, якога не было». Зрэшты,
у кожнага творцы свой погляд на
тыя ці іншыя рэчы і ситуацыі.

Ёсць што пачытаць і апроч
упомненага. Проста вышэй аг-
леджанае больш запала ў душу.
Думаю, не без зваротнага водгуку
застануцца адметныя дабротныя
нізкі вершаў Васіля Зуёнка і Юркі
Голуба. А вось аповед «Чай з мятай, цыгарэта з мя-
нтолам» падаўся мне другасным,
як зместам, так і па форме. Тэма
выпадковых любошчай даволі
запісаная літаратуры і ў вусных
показках, хоць траба прызнаць,
напісана майстравіта, ходжай суч-
аснай мовай, свежа і ясна.

Філасофія нацыянальнага
жыцця і тонкімі лірызмамі вызнача-
юща падборкі вершаў вядомых па-
этаў Алеся Камоцкага і сёлетнія
юбіляра Алеся Гібок-Гібкоўскага.
Просценькае, але жывое і роначнае
апавяданне мастака і паэта Лявона
Валасюка «Сяржант». Тады як
аповед «Розум калектывунае свядо-
масці» Андрэя Дзічэнкі, напісаны ў
стылі кіберпанку, мне спадабаўся.
Тэкст па-маладому празрысты, не
зважаючы на зместавыя гало-
цы. Напісана ашчадна і, бадай,
з пазнакай вартасці. Яшчэ трошкі
заглыбленасці — і ўсё ў гэта гэта
аўтара атрымаеца. Вершы Юліі
Бо маюць шырокі фізічны дыяпазон і
тэмперамент, але звужанае духо-
нае ўзрушэнне. Унутраны творчы
ціск высокі, але магчымасць яго
вольнага мастацкага выхаду інт-
электуальна не сфармаваная. Ад-
сюль перанапруга сэнсаў і зместу,
аднак ёсьць і ўдачы. Адметныя
пераклады вершаў немца Петэра
Хухеля (Я. Ананкі і Г. Кіршбаум),
сучаснай кітайскай паэ

► ЭКСПРОМТЫ

ХВАЛАСПЕВЫ

аўтарам зборніка «У краіне паэтаў =
Au pays des poètes» / Пераклад
на французскую Н. Дзябольскай).

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Несканчоны

Пацвердзяць чарадзей і маг,
Чаго каштуюць
Кі ў і мах.
Рыгор Бараудулін

Пацвердзяць чарадзей і маг,
Чаго каштуюць кі ў і мах.
Пацвердзяць інцель і сатрап:
Каханне — зірк,
нялюба — храп.

Удружу!

Шукаю сутву быцця
і сутву нябыту шукаю...
Аксана Спрынчан

Каюся і грашу...
Асцерагаюся не за душу:
раптам, як папрашу,
сутву тваю прыдуши.
Полымем я кружсу,
небу твайму служу...
Так я табе скажу:
— Пікнеш — заваражу,
табе
сябе
удружу.

Панцак з макам

Кот Базыль катайся ў гамаку,
На абед пасёрбаўшы са смакам
З малаком густога панцаку
Ды заеўшы абаранкам з макам.
Міхась Скобла

Кот Базыль у гамаку
не заснуў ад панцаку:
мала было смаку.
Не адчуў ён смаку.

Папрасіў у Міхася:
— Дай мне дозу для лася.
Ці байшся ты кату
даць на пробу муркату?

Кот Базыль пачуў: — Мур-мур!
накладу табе ў каптур
свае верши-дотыкі.
Вер: яны — муркомыкі.

Прачыталі казку-быль:
я чмурэй і кот Базыль.

На перакладзіне

Я не пішу —
перакладаю.
Алесь Разанаў

Без эмоций, асцярожна
на Берлін, Белаазёрск
перакладацца сёння можна,
лед жыцця гусціць у воск.
Як жа мне Шляхой баяцца?
Не калодзеж я, не глыж...
Імяне не возьме трасца:
не пісаць — перакладацца
буду я, каб узнаўляцца.
Сустракай мяне, Парыж!
Ты са мною загрыміш:
Эйфель сам перакладаць
будзе мне дапамагаць,
вершавежы падстрыгаць.

Ногі-абярогі

Не чапайце
Айчыну,
якая носіць народы.
Валерый Кустава

Каб абмерыць Айчыну,
ногі топчуць лагчыну.
дзе знайшла я сцяжыну:
прабягала ў Еўропу,
але зблілася з тропу.

Я, Валерый Кустава,
легла ў ложа пракрустова, —
толькі б ногі прамчалі
праз усе перашкоды
і ў Еўропе звыроды
Беларусь не чапалі:
з ёй нашу я народы.

Я ж сама — вершаў куль!
Рыфмы ў Рым завядуць...
А зачэпіць патруль, —
ператворыца ў ртуць:
расказуя я, адкуль
мае ногі растуць.

Прэлюдыя і выснова

Вытрываі,
Мова,
Праз —
Зынчаванне...
Зынч

Вытрываі, Мова,
прас разагрэты.
Зынч мае Слова, мае сакрэты.
Стане, хто знае іх,
поруч маліцеля —
Зынч-філосафа,
Зынч-будзіцеля.

Транжыр

Сэрца сваё я транжыру
з легкадумнасцю юначай...
Васіль Жуковіч

Між паэтаў па ранжыру
сэрца я сваё транжыру,
бо на гумар, на сатыру
сілы трачу. Мне б кефіру, —
і я зноў забагатыру.
Глянуць на мяне юначі —
сэрия ўспыхнё ад гарачкі.
А тады і ўсе балячки
згінуць, як вазуму я ліру,
прытулюся да слухачкі:
хай паверыць мне, транжыру,
што пішу з яе падачкі.
Без любоўнае заначкі
як з пустое палівачкі
выцякаюце верши-спячкі.
Я ж служжу святому кліру.

Ніхто...

Саджу рэмантантыя ружы,
Але ніхто не прыходзіць дзівіца...
Валянціна Аксак

— Рэмантантыя ружы — на дол:
не прыходзяць на іх падзвіцца...
— Мо на сукні у вас, жартуюнцы,
не такі ўжо высокі падол?
— Ох, пасты... Вам сніца спадніцы —
толькі кохны з вас гол як сакол.
Я ж бяру рэмантычны падзол,
сেю з рук Еўфрасінні-чарніцы
рэмантантыя ружы-зарніцы.
Кветкі любасці стаўлю на стол.
— Валянціна! Вы ўся з таямніцы.
На букет мы ідзем падзвіцца,
каб натхніць ваш цнатлівы прыкол.

Лавіце міг

Любоў — не прыдарожны знак...
Сяргей Панізьнік

Вяроўка на хрыбце ўпацела.
Дажыся... А не быў лайдак.
Ды сам жа напісаў, аднак:
«Любоў — не прыдарожны знак,
шытво
паміж душой і целам».

Эскіз экстаза

Зноў па лёсе маім ты прайшоў,
Ці то я па твайм праляцела,
Электрычка змяй прашыпела,
Светлы дзень у нябыт адышоў.
Taïsa Trafimava

Зноў па лёсе маім ты прайшоў,
Прашыпела я электрычкай.

Прызы презентатыў

Пастаўлю злюбнасці пячаць
перш, чым рыфмоіды пачаць,
бо адкрываюцца сакрэты:
у свежым воблаку паэты
і па-французску загуцаць.
Перастварэнні — як бальзам —
дала Дзябольская-мадам,
каб залагодзіць сэрыі нам.
Яна з Масквы хадой удумаю
разгойдвали Еўропу тлумную, —
і праз натхнёны пераклад
зноў Беларусь знайшла пасад.
...А тым, хто легчы ў том пасаде,
экспромтна склаў я хваласпей.

Пчолка

Душа нектар свой, быццам пчолка,
усё шукае ў полі руху.
Ніна Мацяш

Вясёлкай Ніначка была.
Жыла у Ніны
жар-птушка; пчолка з ёй піла
нектар з каліны.
Трыпутнік радасці лячыў
усе сустрэчы...
І як яе праз далячынь
крануць за плечы?
Бог будзе за яе стараца,
каб кохны верш быў за пасла.
Сцяжынка помыслай і працы
між нас быллём не паразла.

Нарцыс

«Каб ты здраднікам стаў!» —
хтосьці зноў пракляне.
Анатоль Сыс

А хто для нас на сёння Сыс?
Бунтар, ваяр або нарцыс?
Ён Беларусь кладзе ў агмень.
Ён грэх «Лён»... Ідзе духмень.

Галавастая Венера

Стало ля яе ў задуменні...
Уладзімір Караткевіч

Я, Венера, зноў у палоне.
Ох, сумуе маё ўлонне.
Безгаловыя дзе мужы?
Дзе начуецце вы сягоння?
Узяліся зноў за нахы?
Зноўку зброя і зноўку сечы?
Прытынгло свае пытні.
Сцеражыцца: на світанні
я хачу вам... насы адсекчы.

Я не стану дзяўчынай-пстрыгчай.
Ой, кітіць маё раны шоў...
Зялячы! Я буду знічкаи, —
каб мяне ў Маладэчне знайшоў.

Учырванелая кніга

Ад людзей патыхае смагай,
Завіваюца валасы.
Іна Каляда

Ад мяне патыхае смагай,
Завіваюца валасы.
У пазії я з адвагай
не башмачуся для красы.
Ды «Чырвоную кнігу» вершаў
на Каляды дальбог спалю.
Будзе доказ для наших гейшаў:
ледзянных людзей не люблю.

Слон успамінаў

Гартае восень жоўтыя лісты —
старую кнігу вечных успамінаў.
Генадзь Бураўкін

Гартае восень і мае радкі.
А я не зломак. Вечар гаваркі
і сёння падыму на смелы хохат.
Сланы успамінаў я вазьму за хобат,
каб не таптаў асення вянкі.
Век залаты не знікне з-пад руки.

Вячэрні эцыод

У шаліках, як самагубцы,
Спляшаюца людзі па вуліцы.
Эдуард Акулін

Ні мячоў сёння ў іх, ні трывубіцаў,
трываляра няма і «Пагоні»...
Глянь: у шаліках — самалюбцы! —
людзі пляскаюць у далоні.

Анёлы

Як час настаў —
і рушыў я да Бога.
Уладзімір Някляеў

Як час настаў —
і рушыў я да Бога.
Ды побач, паглядзеў я,
анікога.
І толькі з неба зык:
— Ідзеш? Куды?
— Нясу нямому
лыжачку вады.

Адповедзь

Калісі глядзеў на сонца я...
Максім Багдановіч

Калісі глядзеў на сонца я...
З мяне разочуць, сэрия кініаць...
Але любоў не спалавініца,
бо Беларусь — бясконцая!
Адповедзь зыркая мая:
не слепніце, калі вас хіляць...
А сонца
цені не знясіляць.

► ПЫТАННЕ

РЭЙТЫНГ АД СОТНІ КАЛЕГАЙ

Паважаная «Літаратурная Беларусь», нядаўна пачула, што сусветныя літаратары найлепшымі кнігамі лічаць творы расійскіх пісьменнікаў Льва Талстога і Уладзіміра Набокава. Якія менавіта гэта творы — і хто праводзіў тое апытаць?

Наталля Цімафеевна ГОРЫК, г. Бабруйск

І насамрэч, нядаўна больш ста вядомых пісьменнікаў ЗША і Вялікабрытаніі склалі калектывны спіс сваіх любімых кніг: найчасцей сярод твораў XIX стагоддзя ў ім называлася «Ганна Карэніна», сярод твораў XX стагоддзя — «Лаліта».

Пісьменнікі, якія прымалі ўдзел у апытаці, не маюць патрэбы ў дадатковых прадстаўленнях: Стывен Кінг, Норман Мэйлер, Джонатан Франзэн, Джойс Кэроль Оут і іншыя. Кожнага папрасілі скласці спіс з дзесяці найвялікіх, па іх меркаванні, твораў сусветнай літаратуры. Агулам пісьменнікі назвалі 544 розныя кнігі; пасля чаго арганізаторы апытація падлічылі балы, якія атрымала кожная, і склалі выніковыя «дзесяткі» найвялікіх твораў XIX і XX стагоддзяў.

І ў тым, і ў іншым спісе не было асаблівых неспадзевак. «Хіт-парад» XIX стагоддзя «падм'яў пад сябе» Леў Талстой, два галоўныя творы якога — «Ганна Карэніна» і «Вайна і мір» — занялі першы і трэці радкі спісу (адзначытым, што Талстой таксама ўзначаліў спіс пісьменнікаў, якія набралі больш за ёсць балаў — у суне розных яго раманы набралі 327 ачкоў). Паміж двумя творамі Талстога размісціўся Гюстаў Флабэр з «Мадам Баварыя», месцы з чацвёртага па пятага занялі Марк Твэн з «Гекль-

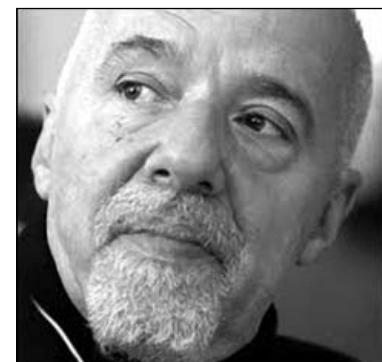
берры Фінам» і Антон Чехаў з апавяданнямі, а за імі рушылі ўслед «Мідлмарч» Джорджа Эліота, «Мобі Дзік» Германа Мельвіла, «Вялікіх надзеі» нядаўнага юбіляра Чарлза Дыкенса (чытайце пераклад яго апавядання на стар. 12–13 гэтага нумара «Літаратурнай Беларусь»), «Злачыства і пакаранне» Фёдара Дастаеўскага і, нарэшце, «Эма» Джэйн Осцін.

Галоўнымі літпостаціямі ў спісе мінулага стагоддзя сталі Уладзімір Набокав і Джэймс Джойс: у сукупнасці яны занялі чатыры месцы з дзесяці, прычым два раманы Набокава («Лаліта» і «Бледнае полымя») адкрываюць і зачыняюць дзесятку, а два творы Джойса (раман «Уліс» і зборнік аповядоў «Дублінцы») занялі чацвёртае і пятае месцы. Джойса абышоў на адну пазіцыю яго галоўны «канкурэнт» па мадэрніскай практицы — Марсэль Пруст са сваёй сямітомнай працай «У пошуках страчанага часу», якога, у сваю чаргу, абагнала куды больш лаканічная амерыканская класіка ў асобе «Вялікага Гэтсбі» Фрэнсіса Скота Фіцджэральда. Месцы з пятага па дзесятага ад XX стагоддзя занялі Габрыэль Гарсія Маркес («Сто гадоў адзіноты»), Уільям Фолкнэр («Шум і лютасць»), Вірджынія Вулф («На маяк») і Фланнэры О'Коннор са зборнікам апавяданняў.

► ПАСТАНОЎКА

«ПІРАТЫ ЎСЯГО СВЕТУ, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!»

Вядомы бразільскі пісьменнік Паўло Куэльё выступіў у падтрымку торэнт-трэкера «The Pirate Bay», а таксама заклікаў «піратоў усяго свету» ад'ядноўвацца.

Пісьменнік у сваім блогу назваў «The Pirate Bay» «новым і цікавым спосабам прамоцыі мастацтва». «У вас ёсць музычны гурт? Вы кінапрадусар? Актар? Аўтар мультфільмаў? Яны выступаюць спасылку на вашую працу на галоўнай старонцы. Як толькі я зразумеў гэта, я вырашыў далучыцца. Некаторыя мае кнігі тут ёсць. Рэальнія продажы маіх кніг толькі выраслі з таго часу, як кампаніі запамівалі кнігі на торэнты», — напісаў П. Куэльё.

Ён таксама папрасіў: «Калі ласка, спампоўвайце мае кнігі бясплатна, і калі вам спадабаецца, купіце потым сапраўдную: гэта наш спосаб сказаць індустрыі, што прагнасць вядзе ў нікуды». Куэльё дадаў, што бачыць у Інтэрнэце прыкметы новых часоў з прынцыпова іншымі стаўленнем да ідэяў. «Прайшлі назаўсёдна

старыя добрыя часы, калі ў ідэі быў уладальнік. Па-першае, таму, што мы ўсе толькі перапрацоўваем адны і тыя ж чатыры гісторыі: каханне паміж двума людзьмі, любоўныя трохкунікі, барацьба за ўладу і падарожжа. Па-другое, таму, што ўсе пісьменнікі хочуць толькі, каб іх чыталі, усё роўна дзе: у газете, блогу, брашуры або на сцяне», — адзначыў ён.

Варта згадаць, што нядаўна Паўло Куэльё актыўна выступаў супраць прыняцця ў ЗША антыпірацкага законапраекта «SOPA», называючы яго «рэальнай пагрозай, прычым не толькі для амерыканцаў, але і для ўсіх нас, бо закон паўплывае на ўсю планету».

► КАЛЕЙДАСКОП

СКАРОЧАНЫ «АЙВЕНГА»

**Узорна-паказальнай можа
стаць аперация, праведзеная
над класічным раманам
Вальтэра Скота «Айвенга».
Твор... перапісалі.**

Апошнім часам сэр Вальтэр Скот страціў ласку брытанскіх чытачоў. Яны скардзіліся на нязграбнасць і шматслойнасць кніг пісьменніка. Шатландскія навукоўцы выраслі спрасіць працу прадстаўнікам пакалення, што вырасла на кнігах Джоан Роўлінг і Дэна Браўна. Як паве-

дамляе Telegraph, прафесар Дэвід Пэрдзі перапісаў раман «Айвенга», які апавядае пра падзеі XII стагоддзя. Навуковец скараціў кнігу да 80 тысяч слоў (з 179 тысячай арygінала).

Старшыня клуба прыхільнікаў Вальтэра Скота спадзяеца такім чынам аднавіць любоў да пачынальніка жанру гістарычнага рамана. Але яго добрыя намеры сустрэлі неразуменне ў пурystaў. Некалькі навукоўцаў філологаў запатрабавалі, каб новы «Айвенга» выходзіў не пад імем Вальтэра Скота, а пад імем Дэвіда Пэрдзі.

Сам аўтар адаптацыі катэгараўчына не згодны з нападкамі і запэўнівае, што ў такім выглядзе Скот мае шанцы вярнуцца да чытача, які з цяжкасцю прадзіраецца праз яго тэксты з іх састарэлай стылістыкай і арфаграфіяй.

Прафесар сцвярджае, што пасля ўдалага досведу з «Айвенга» ён мог бы выкарыстаць той жа метад «лекавання» ў дачыненні да іншых раманаў класіка.

Рэакцыю маладых сябраў клуба Вальтэра Скота можна выказаць словамі «Давай-давай!». Прафесар Пітэр Гарсайд прытрымліваеца кампраміснага пункту гледжання: «Гэта, вядома, не Вальтэр Скот. Але гэтыя тэксты могуць прыцягнуць увагу да арygінала».

РОЎЛІНГ НАПІША НЕ ПРА ПОТЭРА

**Брытанская пісьменніца
Джоан Роўлінг падпісала
дамову пра публікацыю свайго
першага рамана,
у якім не будзе Гары Потэра,
паведамляе The Telegraph.**

Кнігу выпусціць выдавецтва «Little, Brown», якому належыць права на сагу «Змярканне» Стэфані Майер. Прадстаўнікі кампаніі не раскрываюць ні тэрмінаў, ні жанру, у якім будзе напісаны твор, — яны толькі сцвярджаюць, што кніга не будзе падобнай на серыю кніг пра Гары Потэра.

Але цікава іншае: Роўлінг упершыню аддасць кнігу не ангельскаму выдавецтву Bloomsbury — таму, у якім у далёкім 1997

годзе паверылі ёй і ўзялі яе раман пра маленькага хлопчика-акулярыку, які нечакана для самога сябе аказаўся чарапніком. Супрацоўніцтва доўжылася дзесяць гадоў — апошняя, сёмая кніга серыі вышла ў 2007 годзе. За гэты час Роўлінг ператварылася ў самага паспяховага пісьменніка сучасніці, яе ганарапацьца ў 530 млн. фунтаў стэрлінгаў, а раманы пра Гары Потэра выдадзены ва ўсім свеце накладам 450 мільёнаў — што, зразумела, прынесла свае дывідэнты і выдаўцам.

Зрэшты, у Bloomsbury зрабілі «добраю міну пры дрэннай гульні». Прадстаўнікі выдавецтва нагадалі, што сёлета будуць святкавацца 15-ы ўгодкі з часу выдання першай кнігі («Гары Потэра

і філософскі камень») і заявілі, што іх сувязі з Роўлінг застаюцца вельмі моцнымі.

Правы на будучую кнігу дасталіся «Little, Brown» без барацьбы з іншымі монстрамі выдавецкай справы — прапанава не была выстаўлена на адкрыты аукцыён і, мабыць, дамова з'явілася вынікам нейкіх таемных перамоў. Што ж да зместу рамана... Адзінам, хто рызыкнуў зрабіць здагадкі адносна яго сюжета, стаў пісьменнік Іэн Рэнкін, які жыве ў Эдынбурзе: ён заявіў, што гэта будзе дэтэктыв, а месцы яго дзеяння напэўна будзе шатландскі Эдынбург. Магчыма, ён і мае рацыю: першую кнігу Роўлінг писала за столікам аднаго з эдынбургскіх кафэ, дзе ратавалася ад холаду...

► ВОПЫТ

КНІЖНАЯ ПЛОШЧА

**У 2011 годзе бібліяфілы
прапанавалі змяніць
успрыманне кнігавыдання, а
таксама адступіць ад звыклага
фармата друкаванай кнігі.
І калі заходні літаратурны
працэс развіваўся ў сферы
тэхналёгій і інтэрнэт-
камунікацый, то літаратурны
свет Расіі і Украіны рабіў стаўку
на камернасць.**

Англія

У краіне функцыянуе кнігавыданіе платформа «Unbound». Адзін з яе заснавальнікаў Джасцін Поддард прапанаваў зусім новы падыход да кнігавыдання. На сайце функцыянуе форум, дзе аўтары могуць прадставіць праекты сваіх кніг. Калі чытачы зацікаўлены ў выданні, яны могуць фінансава падтрымаваць праект. Чытачы і пісьменнікі могуць абменьвацца меркаваннямі, запрашваць сяброў, ствараць групы прыхільнікаў і г.д. Акрамя таго, выдавецтва платформа «Unbound» абяцае пісьменніку 50% усяго прыбытку, атрыманага ад продажу кніг.

Кніжнае выдавецтва «Faber & Faber» падтрымлівае сервис

стрыю, якая цяпер знаходзіцца ў глыбокім крэзісе, а стварыць у Расіі паралельную кніжную прастору, дзе кніга перастала быць толькі забаўкай ці таварам. Апроч камерных крам веснікам Незалежнага Альянсу стаў кніжны кірмаш «Новая плошча», які ладзіцца ў верасні ў Маскве.

Украіна

Ва Украіне кніжных фетышыстаў і ўсіх чытачоў пацешылі дзве буйныя міжнародныя падзеі: паэтычны фест «Meridian Czernowitz» у Чарнаўцах і «Кніжны Арсенал» у Кіеве.

На «Meridian Czernowitz» прыехалі паэты, мастакі і музыкі з 12 краін: Нямецчыны, Аўстрыі, Швейцарыі, Малдовы, Украіны, Расіі, Польшчы, Румыніі, Ізраіля, Францыі, Вялікабрытаніі і ЗША. Адмысловым гостем фесту быў Томас Вольфарт — дырэктар «Literaturwerkstatt Berlin».

Асаблівасцю «Кніжнага Арсенала» стала імкненне выйсці за межы будзённага літпрацэсу. Арганізаторы адышлі ад звыклага фестаў «кірмашовага» фармату і адлюстравалі развіццё тэхналёгій, узаемасувязь літаратуры з шырокім сацыякультурным контэкстам ды іншымі відамі мастацтва: візуальнага, медыйнага, музычнага.

Старонік падрыхтаваная паводле матэрыялаў www.telegraph.co.uk, visiknugy.net.ua, www.znaki.fm.